

LATVIAN INSTITUTE OF
INTERNATIONAL AFFAIRS
LATVIJAS ĀRPOLITIKAS INSTITŪTS

NATO un Krievijas attiecības: Latvijas intereses formālo ietvaru un attiecību transformācijas kontekstā

Autori: **Dr. Māris Andžāns, Dr. cand. Ilvija Bruģe**

Zinātniskais redaktors: **Dr. Andris Sprūds**

2016. gada 30. jūnijs

SATURA RĀDĪTĀJS

KOPSAVILKUMS	3
ABSTRACT	3
IEVADS	4
1. NATO UN KRIEVIJAS ATTIECĪBU DINAMIKA.....	5
1.1. Attiecību veicināšana un "saticības periods": 1991. – 1997. gads	5
1.2. Attiecību "atsalums" Kosovas konflikta kontekstā: 1998. – 1999. gads	7
1.3. Sadarbības atjaunošana – cīņa pret terorismu un Afganistāna: 2000. – 2006. gads... 9	
1.4. Attiecību "minhenizācija" un Krievijas – Gruzijas konflikts: 2007. – 2008. gads	11
1.5. Sadarbības "pārstartēšana": 2009. – 2012. gads	13
1.6. Ukrainas konflikts un jaunas konfrontācijas riski: 2013. – 2016. gads.....	15
2. NATO UN KRIEVIJAS 1997. GADA PAMATAKTS UN TĀ NĀKOTNES PERSPEKTĪVAS	19
2.1. Būtiskākās NATO un Krievijas apņemšanās 1997. gada pamataktā	19
2.2. 1997. gada pamataktā noteikto apņemšanos izpilde no Krievijas un NATO puses	21
2.3. Iespējamā 1997. gada pamataakta attīstība: scenāriji un izvēles	26
3. NATO UN KRIEVIJAS ATTIECĪBU ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS.....	32
3.1. Bruņošanās novēršana un risku mazināšana	32
3.2. NATO un Krievijas mijiedarbība postpadomju telpā.....	35
3.3. Terorisma risku mazināšana	38
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	41

Māris Andžāns, Ilvija Bruģe, Andris Sprūds, "NATO un Krievijas attiecības: Latvijas intereses formālo ietvaru un attiecību transformācijas kontekstā". Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 2016.

© Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, 2016.

UDK 327.5+355.02(474.3)

An318

ISBN 978-9984-583-72-3

KOPSAVILKUMS

Pētījums "NATO un Krievijas attiecības: Latvijas intereses formālo ietvaru un attiecību transformācijas kontekstā" trīs nodaļās analizē NATO un Krievijas attiecību attīstību kopš 1990. gadiem, īpašu uzmanību pievēršot 1997. gadā noslēgtajam NATO un Krievijas pamataktam par abpusējām attiecībām, sadarbību un drošību. Šis dokuments bieži tiek piesaukts saistībā ar ierobežojumiem NATO sabiedroto bruņoto spēku izvietojumam Latvijā. Tāpat darbā tiek analizētas iespējamās NATO un Krievijas attiecību tālākās attīstības jomas.

Tā kā Krievija ir un arī pārskatāmā nākotnē būs militāri spēcīgākā NATO kaimiņvalsts ar būtisku konvencionālā un nekonvencionālā spēka projekciju postpadomju telpā un ārpus tās, ir nepieciešama līdzsvarota un delikāta pieeja abu pušu attiecībās. 1997. gadā starp pusēm noslēgtā pamataakta atcelšana vai grozīšana nav uzskatāma ne par iespējamu, ne par vēlamu. Lai gan pamataakts neatbilst faktiskajai drošības situācijai un tajā uzņemtas saistības netiek pilnībā ievērotas, šī dokumenta politiskā interpretācija pašreizējā drošības situācijā pieļauj bataljona līmeņa vienību izvietojumu katrā no Baltijas valstīm un Polijā. Tomēr līdz ar atturēšanas politikas īstenošanu pret Krieviju, ar to ir jāattīsta arī politiskais dialogs un sadarbība kopīgu interešu jomās, lai nodrošinātu mierīgu līdzāspastāvēšanu un izvairīšanos no būtiskiem incidentiem. Ņemot vērā līdzšinējo attiecību cikliskumu starp sadarbību un konfliktiem, paredzama pakāpeniska NATO un Krievijas attiecību atjaunošana un paplašināšana.

ABSTRACT

The research paper "NATO and Russia: Latvia's Interests in the Context of Formal Frameworks and Current Transformations" in its three chapters provides an analysis on development of NATO and Russia relations since the 1990s. It pays a particular attention to the 1997 Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation. This act is often quoted when referring to deployment of NATO's allied troops to Latvia. Furthermore, the paper analyses the potential spheres of development in the NATO-Russia relationship.

Russia is and in the nearest future will remain the militarily most powerful neighbour to NATO with a considerable projection of conventional and non-conventional force in post-Soviet area and beyond it. Hence, it is crucial to have a balanced and delicate approach to the relations of NATO and Russia. Cancellation or amendment of the 1997 Founding Act is concluded to be neither possible, nor desirable. Although the Founding Act does not reflect the current security reality, and it is not fully abided, the political interpretation of this document permits deployment of battalion sized units in each of the Baltic States and Poland. However, besides the deterrence policy against Russia, it is essential to develop a political dialogue and cooperation in the spheres of mutual interests in order to ensure a peaceful coexistence and avoid serious incidents. Given the historical cyclical development of the relationship ranging from cooperation to conflicts, restoration and extension of the current NATO-Russia relationship can be expected.

IEVADS

NATO un Krievijas attiecības kopš 1990. gadu sākuma ir attīstījušās vienlaikus dinamiski un pretrunīgi – sākot no rudimentārām iecerēm par iespējamu Krievijas dalību NATO līdz pat praktiskās sadarbības pārtraukšanai un abpusējai pretnostatīšanai 2014. gadā. Krīze Ukrainā nebija pirmais attiecību saasinājums – jau 1999. gadā Kosovas krīzes laikā sadarbību ar NATO pārtrauca Krievija, savukārt 2008. gadā pēc Gruzijas konflikta sadarbību pārtrauca NATO. Tomēr tieši Krievijas rīcība Ukrainā ir būtiskākais saasinājums abu pušu attiecību vēsturē, kas ir būtiski mainījusi priekšstatu par Krieviju Rietumos un rosinājusi NATO atgriešanos pie kolektīvās aizsardzības funkcijas prioritizēšanas.

Lai gan kopumā ir skaidra NATO un tās dalībvalstu nostāja pret Krieviju un tās rīcību Ukrainas kontekstā, tomēr nav skaidrs abu pušu tālāko attiecību ceļš. Neskatoties uz relatīvi mazākām militārajām spējām, Krievija joprojām ir militāri spēcīgākā NATO kaimiņvalsts un valsts ar vienu no lielākajiem un spēcīgākajiem kodolieroču arsenāliem pasaulē. Tā arī pārskatāmā nākotnē saglabās izteiktu militāru pārākumu Baltijas valstu tuvumā. Tāpēc līdzsvarota un pārdomāta NATO un Krievijas attiecību tālākā attīstība ir īpaši būtiska Latvijas drošības un aizsardzības politikas kontekstā.

Darbs ir strukturēts trīs nodaļās. Pirmā nodaļa "NATO un Krievijas attiecību dinamika" raksturo dažādos NATO un Krievijas attiecību posmus laikā kopš PSRS sabrukuma līdz 2016. gadam, tostarp vērtējot arī sadarbības rezultātus. Otrā nodaļa "NATO un Krievijas 1997. gada pamatakti un tā nākotnes attīstības perspektīvas" analizē abu pušu attiecību pamatdokumenta saturu, tajā noteikto saistību izpildi, kā arī ieskicē piecus iespējamus pamataкта attīstības ceļus. Trešā un noslēdzošā nodaļa "NATO un Krievijas attiecību attīstības iespējas" iezīmē perspektīvākās un vēlamākās sadarbības jomas, kas nākotnē var radīt tiešu iespaidu arī attiecībā uz Latvijas interesēm.

Pētījuma izstrādes gaitā tika veiktas intervijas ar NATO un Krievijas attiecību ekspertiem, kā arī politikas veidotājiem un ieviesējiem Latvijā (Aizsardzības ministrija, Ārlietu ministrija, Latvijas Pārstāvniecība NATO) un ārvalstīs (lielākoties diplomāti NATO Galvenajā štābā, NATO darbinieki). Lielākā daļa intervēto speciālistu pauda savus viedokļus ar nosacījumu, ka viņu viedokļi būs anonīmi.

Darbā iekļauta informācija, kas bija pieejama līdz 2016. gada 30. jūnijam.

Pētījums veikts saskaņā ar 2016. gada 13. maija līgumu Nr. C-052/AM/2016 starp Aizsardzības ministriju, Nacionālo bruņoto spēku Apvienoto štābu un Latvijas Ārpolitikas institūtu. Līgumsaistības neuzliek nekādus ierobežojumus attiecībā uz autoru viedokļu brīvību. Tajā iekļautie viedokļi ir pētījuma autoru viedokļi un neatspoguļo ne Aizsardzības ministrijas, ne Nacionālo bruņoto spēku Apvienotā štāba viedokli.

1. NATO UN KRIEVIJAS ATTIECĪBU DINAMIKA

1949. gadā ar Vašingtonas līgumu izveidotās NATO pamatmērķis bija Eiropas sabiedroto – tobrīd Beļģija, Dānija, Francija, Islande, Itālija, Luksemburga, Nīderlande, Norvēģija, Portugāle un Apvienotā Karaliste – aizsardzība pret iespējamu PSRS militāru uzbrukumu. Vašingtonas līguma 5. pantā ietverto kolektīvās aizsardzības saistību īstenošana ar uzsvāru uz NATO Eiropas dalībvalstu aizsardzību faktiski pilnībā noteica NATO darba kārtību līdz pat PSRS sabrukumam.

Līdz ar 1955. gadā izveidotā Varšavas pakta izbeigšanu 1991. gada 1. jūlijā un jo īpaši ar PSRS sabrukumu 1991. gada 26. decembrī, vairs nebija valsts un valstu bloka, pret kuru tobrīd bija vērstā NATO darbība. NATO sāka meklēt jaunu lomu un vietu pēc Aukstā kara apstākļos, un par vienu no būtiskākajām kļuva sadarbība ar Krieviju. Tā kā daļa no pašreizējās situācijas dinamikas sakņojas tieši abu pušu attiecību evolūcijā, būtiski atskatīties uz NATO un Krievijas attiecību attīstību un to ietekmi uz pašreizējo situāciju un pamatu tālākajai attiecību evolūcijai.

1.1. Attiecību veicināšana un "saticības periods": 1991. – 1997. gads

Vēl pirms formāla PSRS sabrukuma un Varšavas pakta darbības izbeigšanas NATO iezīmēja savu turpmāko politiku attiecībā pret valstīm, kas tobrīd vēl bija oficiāli definētas kā pretinieki. 1990. gada 5. – 6. jūlija Londonas deklarācijā NATO valstu un valdību vadītāji vērsa uzmanību uz būtiskajām izmaiņām Eiropas drošības telpā un pasvītēja to, ka NATO dalībvalstis savus kādreizējos pretiniekus par tādiem vairs neuzskata: "Atlantiskajai Kopienai ir jāsasniedz Austrumu valstis, kas Aukstā kara laikā bija mūsu pretinieki, un jāsniedz tām draudzīga roka."¹ Londonas deklarācija ne tikai iezīmēja NATO pārveides procesa sākumu, bet arī jaunus vektorus alianses sadarbībā ar bijušajām Varšavas pakta valstīm kopumā un Krieviju jo īpaši. Šī deklarācija bija pirmais un ļoti formālais solis uz NATO tālāko attīstību, īpaši, ņemot vērā, ka Krievijas (kā Padomju Savienības tiesiskās pēcteces) karaspēks no, piemēram, Baltijas valstīm netika izvests līdz pat 1994. gadam.

Krievijas un NATO attiecību veidošanās posms notika uz sākotnējās Krievijas vēlmes tuvoties Rietumiem fona. Turklāt potenciālā Krievijas rietumnieciskošanās uzreiz pēc PSRS sabrukuma tika saistīta pat ar iespējamu Krievijas dalību NATO. To atspoguļoja, piemēram, Krievijas pirmā prezidenta B. Jeļcina vēstule NATO ģenerālsekretāram, kurā viņš Krievijas iespējamo dalību NATO nosauca par "valsts

¹ Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council ("The London Declaration"), 05.-06.07.2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23693.htm

ilgtermiņa ārpolitisko mērķi".² Lai gan iespējamā Krievijas virzība uz NATO turpmāk vairs netika nopietni apsvērta, oficiālā līmenī Krievija nepozicionēja NATO kā draudu savai drošībai. Piemēram, 1992. gada 24. februārī tā brīža Krievijas Ārlietu ministrs A. Kozirevs uzsvēra, ka "Krievija NATO vairs neuztver kā militāru draudu".³

Sākotnēji NATO piedāvāja Krievijai iesaistīties tās daudzpusējās sadarbības mehānismos, ko 1990. gadu beigās papildināja īpaši Krievijai pielāgoti sadarbības formāti. 1991. gadā Krievija pievienojās NATO izveidotajai Ziemeļatlantijas Sadarbības padomei (NACC), kura 1997. gadā tika pārveidota par Eiroatlantiskās Sadarbības padomi (EAPC). Kā NACC, tā EAPC piedāvāja platformu daudzpusējām konsultācijām un dialogam starp NATO dalībvalstīm un partnervalstīm (šobrīd EAPC formātā bez NATO dalībvalstīm ir vēl 22 valstis). Tāpat Krievija 1994. gada 22. jūnijā pievienojās programmai "Partnerattiecības mieram".

Programmas "Partnerattiecības mieram" ietvaros Krievija piedalījās NATO vadītajās miera uzturēšanas operācijās IFOR ("Implementation Force") un SFOR ("Stabilization Force") Bosnijā un Hercegovinā (no 1996. gada janvāra līdz 2003. gada jūnijam), kā arī miera uzturēšanas operācijā KFOR ("Kosovo Force") Kosovā (no 1999. gada jūnija līdz 2003. gada jūlijam). Šajā laika periodā Krievija nodrošināja lielāko ne-NATO miera uzturētāju skaitu attiecīgajās misijās (Bosnijā un Hercegovinā Krievijas kontingents sākotnēji sastādīja 1 500 karavīrus, bet augstākajā punktā sastādīja aptuveni 3 250 cilvēkus no kopējā aptuveni 43 000 misijas personāla)⁴. KFOR ietvaros Krievijas bruņotie spēki piedalījās miera uzturēšanas uzdevumu izpildē, kā arī atbildēja par Prištinas lidostas atjaunošanu un tās darbības nodrošināšanu. Atšķirībā no SFOR, KFOR ietvaros sadarbība starp NATO un Krieviju bija ievērojami sarežģītāka, ņemot vērā interešu sadursmes un augošo abpusējo neuzticību. Krievijas faktiskais mērķis bija atbalsta sniegšana Dienvidslāvijai, un Kosovā konflikts kopumā bija pirmais nopietnais NATO un Krievijas attiecību saasinājums pēc Aukstā kara beigām.

1997. gada 27. maijā tika noslēgts NATO un Krievijas pamatakts par abpusējām attiecībām, sadarbību un drošību (turpmāk – pamatakts), kas vēl šobrīd veido bāzi abu pušu attiecībām (dokuments tiek plašāk analizēts 2. nodaļā "NATO un Krievijas 1997. gada pamatakts un tā nākotnes perspektīvas"). Līdz ar šo dokumentu tika izveidota arī NATO un Krievijas Pastāvīgā apvienotā padome (PJC), kas kalpoja kā galvenais konsultāciju un koordinācijas mehānisms vienotu lēmumu pieņemšanai un darbību īstenošanai abām pusēm svarīgos drošības jautājumos. 2002. gadā NATO Romas samitā minētā padome tika pārveidota par NATO un

² *Yeltsin's letter of December 20, 1991*, Pravda, 23.12.1991; Thomas L. Friedman, *SOVIET DISARRAY; Yeltsin Says Russia Seeks to Join NATO*, New York Times, 21.12.1991, <http://www.nytimes.com/1991/12/21/world/soviet-disarray-yeltsin-says-russia-seeks-to-join-nato.html>

³ Hannes Adomeit, *Inside or Outside? Russia's Policies Towards NATO*, Stiftung Wissenschaft und Politik, 01.01.2007, http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/NATO_Oslo_ks.pdf

⁴ Lionel Ponsard, *Russia, NATO and Cooperative Security: Bridging the Gap*, Routledge, London and New York, 2007, 76

Krievijas Padomi (NRC). Atšķirībā no iepriekšējās padomes, kurā NATO un Krievijas attiecības notika divpusējā "NATO+1" formātā (NATO dalībvalstis ar vienu kopīgu pozīciju), jaunizveidotās padomes ietvaros tika paredzēts, ka visas NATO dalībvalstis un Krievija būs individuāli subjekti.

1.2. Attiecību "atsalums" Kosovas konflikta kontekstā: 1998. – 1999. gads

Pretrunas NATO un Krievijas attiecībās faktiski iezīmējās jau "saticības periodā", bet skaidri izpaudās Kosovas konflikta, kas sākās 1998. gadā, laikā. Atšķirīgās intereses un rīcība šī konflikta kontekstā noslēdza sākotnējo NATO un Krievijas "saticības periodu" un aizsāka pirmo nopietno attiecību saasinājumu pēc Aukstā kara. Krievija sāka pozicionēt NATO kā potenciālu draudu avotu, savukārt NATO konstatēja, ka sadarbības veicināšanā ar Krieviju pastāv nopietni ierobežojumi.

Nereti tiek uzskatīts, ka "saticības periodu" būtiski ietekmēja NATO paplašināšanās uzsākšana. 1997. gada 17. decembrī pieņemtā Krievijas Nacionālās drošības stratēģija par vienu no centrālajiem draudiem uzskatīja NATO un tā potenciālo paplašināšanos reģionā, īpaši Austrumu virzienā.⁵ Tomēr jānorāda, ka lēmums par Polijas, Čehijas Republikas un Ungārijas pievienošanu tika pieņemts jau 1997. gada 8. – 9. jūlija Madrides samitā – tātad laikā, kad starp NATO un Krieviju tikko bija noslēgts pamataktis. Krievija gan izteica protestus par paplašināšanos austrumu virzienā, un arī pēc 1999. gada paplašināšanās 2000. gadā izmainītajā Krievijas Nacionālās drošības koncepcijā tika atkārtoti uzsvērts, ka NATO paplašināšanās uz Austrumiem ir viens no galvenajiem draudiem, jo tā rezultātā "Krievijas robežu tuvumā tiks veidotas ārvalstu militārās bāzes ar ievērojamiem militārajiem kontingentiem".⁶ Tomēr kā intervijās atzīst Krievijas Drošības padomes, Ārlietu ministrijas un Valsts domes padomnieks S. Rogovs⁷, kā arī Krievijas Starptautisko attiecību padomes eksperts S. Markedonovs⁸, Krievijai nekad nav bijuši patiesi būtiski iebildumi pret NATO paplašināšanos, iekļaujot Baltijas valstis. Tā pamatā bijusi uzskatāma par Krievijas publisko retoriku, faktiski samierinoties ar bijušo PSRS satelītvalstu un Baltijas valstu iekļaušanu aliansē, bet

⁵ Концепция Национальной Безопасности Российской Федерации, Совет Безопасности Российской Федерации, 17.12.1997, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

⁶ Исполняющий обязанности Президента Владимир Путин подписал Указ «О концепции национальной безопасности Российской Федерации», Президент России, 11.01.2000, <http://kremlin.ru/events/president/news/37442>

⁷ Intervija Nr. 1 (Krievijas Drošības padomes, Ārlietu ministrijas un Valsts domes padomnieks S. Rogovs), veikta 18.05.2016, Rīgā, Latvijā

⁸ Intervija Nr. 2 (Krievijas Starptautisko attiecību padomes eksperts S. Markedonovs), veikta 18.05.2016, Rīgā, Latvijā

vienlaikus veidojot stingrākus pretpasākumus citu bijušo PSRS valstu iekļaušanai NATO.

Tieši Kosovas karš uz NATO un Krievijas attiecībām atstāja būtiskāku iespaidu nekā jebkurš cits jautājums kopš 1991. gada. Krievija skaidri puda neapmierinātību par NATO izpildītajiem gaisa triecieniem pret Dienvidslāviju, cita starpā norādot, ka NATO ir ne tikai "izvērsusi agresiju Dienvidslāvijā"⁹, bet arī izraisījusi bēgļu krīzi¹⁰. Krievija savu neapmierinātību izteica arī ANO Drošības Padomes tikšanās laikā 1999. gada martā, norādot, ka NATO ir uzsākusi agresiju pirms visu pieejamo politisko līdzekļu izmantošanas un ir pārkāpusi starptautiskās tiesības¹¹ (zīmīgi, ka 2000. gada Krievijas Militārajā doktrīnā par vienu no galvenajiem Krievijas ārējiem draudiem tika nosaukta ārvalstu karaspēka vienpersoniska ievešana Krievijā vai tai draudzīgās valstīs)¹². Toreizējais Krievijas prezidents B. Jeļcins deva rīkojumu, cita starpā: "...atsaukt uz Maskavu galvenos Krievijas Federācijas pārstāvjus NATO; pārtraukt mūsu darbību Partnerattiecības mieram programmā un izbeigt Krievijas-NATO partnerības programmas īstenošanu; pārcelt sarunas par NATO sadarbības misijas izveidošanu Maskavā."¹³ Tas nozīmēja arī Krievijas dalības apturēšanu NATO un Krievijas Pastāvīgajā apvienotajā padomē uz vairākiem mēnešiem.

Neskatoties uz minēto, kā iepriekš apskatīts, jau 1999. gada jūnijā Krievija piedalījās NATO vadītajā miera uzturēšanas misijā Kosovā. Būtiski gan atzīmēt, ka Krievijas bruņotie spēki sākotnēji Prištinā ienāca vienpusējā kārtā, tātad bez saskaņošanas ar NATO. Krievijas Ārlietu ministrs I. Ivanovs gan sākotnējo spēku ievešanu Kosovā publiski atzina par pārpratumu¹⁴, tādējādi novēršot vēl tālāku saasinājumu attiecībās. Šāds Krievijas vienpusējs solis var tikt skaidrots gan kā atbalsts Dienvidslāvijai, gan arī kā pirmā redzamākā militārā spēka demonstrācija ārpus Krievijas robežām pēc Aukstā kara.

⁹ Дунайская Комиссия и участие России в ее работе, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 28.01.2000,

http://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/economic_diplomacy/ism_communication/-/asset_publisher/fajfwCb4PqDA/content/id/607672

¹⁰ Выступление Заместителя Постоянного Представителя Российской Федерации При ООН А.Е.Грановского На Заседании Рабочей Группы Генеральной Ассамблеи По Вопросу О Расширении

Состава Совета Безопасности, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 23.06.1999, http://www.mid.ru/web/guest/vystuplenia-zaavlenia/-/asset_publisher/97FOfHiV2r4j/content/id/608268;

Vladimir Brovkin, *Discourse on NATO in Russia During the Kosovo War*, NATO, 1999,

<http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/brovkin.pdf>, 13

¹¹ *United Nations Security Council. Fifty-fourth Year. 3988th Meeting. 24th March 1999, New York, UN Security Council*, 24.03.1999, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SPV3988.pdf>, 2

¹² "Военная доктрина Российской Федерации", 21.04.2000, http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html

¹³ *United Nations Security Council. Fifty-fourth Year. 3988th Meeting. 24th March 1999, New York, UN Security Council*, 24.03.1999, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SPV3988.pdf>, 3

¹⁴ Erik Yesson, *NATO and Russia in Kosovo*, The RUSI Journal, Volume 144, Issue 4, 1999, 20-26; *Russian troops enter Kosovo; Moscow orders them to leave*, CNN, 11.06.1999, <http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9906/11/kosovo.08/>

1.3. Sadarbības atjaunošana – cīņa pret terorismu un Afganistāna: 2000. – 2006. gads

Lai gan Kosovas krīze vēl aizvien saglabājās kā būtisks NATO un Krievijas attiecību problēmjaucājums, 2000. gada maijā atsākas plašāka sadarbība NATO un Krievijas Pastāvīgās apvienotās padomes ietvaros. Izšķirošs pavērsiens gan starptautiskajā sistēmā, gan Krievijas un NATO attiecībās bija 2001. gada 11. septembra terorakti ASV. Kā intervijā norādīja kāds NATO darbinieks, 11. septembra terora akti bija "patiesi grūdiens sadarbības attīstībai ar Krieviju".¹⁵ To var uzskatīt arī par vienu no būtiskākajiem iemesliem NATO un Krievijas Padomes izveidei gadu vēlāk.

Krievijas prezidents V. Putins izteica atbalstu toreizējam ASV prezidentam Dž. Bušam. No vienas puses, ASV pasludinātā globālā cīņā pret terorismu Krievijai deva papildus attaisnojumu cīņai pret terorismu valsts iekšienē, vienlaikus paplašinot tā attiecināmību uz separātistiem. No otras puses, Krievija sāka sevi pozicionēt kā vienu no galvenajiem ASV un NATO sadarbības partneriem cīņā pret terorismu. Cita starpā, Krievija atļāva izmantot savu gaisa telpu, lai NATO dalībvalstis varētu izpildīt gaisa triecienus pa grupējuma "Taliban" pozīcijām Afganistānā un veica informācijas apmaiņu starp specdienestiem.

2002. gada 28. maijā Romā tika pieņemta NATO dalībvalstu un Krievijas deklarācija "NATO-Krievijas attiecības: jauna kvalitāte", pasvītrojot otro attiecību uzlabošanās periodu pēc Aukstā kara. Deklarācijā tika norādīts, ka tiek "atvērta jauna lappuse abu pušu attiecībās, lai paaugstinātu spējas strādāt kopīgu interešu jomās un stāties pretī kopīgiem draudiem un riskiem abu pušu drošībai"¹⁶. Toreizējā NATO un Krievijas Pastāvīgā apvienotā padome tika pārveidota par NATO un Krievijas Padomi, tādējādi pacelot abu pušu attiecību formalizāciju augstākā līmenī par citiem. Tika panākta vienošanās intensificēt sadarbību cīņā pret terorismu, krīzes vadībā, bruņošanās novēršanā, bruņojuma kontrolē un pārliecības veidošanas līdzekļos, pretraķešu aizsardzībā, meklēšanā un glābšanā uz jūras, savstarpējā militārā sadarbībā, civilo krīžu novēršanā.¹⁷ Dialogs un konsultācijas notika pastāvīgi un plašā minēto jautājumu spektrā, lai gan tiem nebija būtiska un izšķiroša pievienotā praktiskā vērtība. Turklāt vērts atzīmēt, ka visā padomes darbības laikā vienoti NATO un Krievijas paziņojumi tika panākti tikai divas reizes (abas reizes attiecību "pārstartēšanas" posmā 2010. gadā Lisabonā un 2011. gadā Maskavā).

Lielākoties NATO ietvaros tika pieņemts, ka caur dialogu būs iespējams savstarpēji skaidrot nodomus, vairot uzticēšanos un, kā minimums, mazināt

¹⁵ Intervija Nr. 3 (anonīms NATO darbinieks), veikta 27.05.2016 NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

¹⁶ *NATO-Russia Relations: A New Quality, Declaration by Heads of State and Government of NATO Member States and the Russian Federation*, 28.05.2002, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_19572.htm
[1/4](#)

¹⁷ Ibid.

nesaskaņu veidošanās iespējamību nākotnē. Kā intervijā norādīja kāds NATO darbinieks, NATO iekšienē sākotnēji bijušas cerības, ka sadarbībā ar Krieviju "no apakšas" (no zemākajiem amatpersonu līmeņiem) izdosies sasniegt arī augstākās amatpersonas un attiecīgi izdosies mainīt to domāšanas veidu. NATO un Krievijas Padome centās strādāt pie kopīgu interešu jautājumiem. Tomēr visbiežāk dialogs nebija veiksmīgs, jo, kā norāda minētais NATO darbinieks, "dialogs nav iespējams, ja viena puse neklausās otrā. Tas bija attiecināms kā uz Krieviju, tā uz NATO".¹⁸ No vienas puses, sarunas ar Krieviju ir pastāvīgi bijušas sarežģītas ikvienā jautājumā, kurā Krievijai ir stingra pozīcija. No otras puses, ne visas NATO dalībvalstis ir bijušas atvērtas dialogam (šajā kontekstā visbiežāk tiek minēta Polija). Raksturojot Krievijas pozīciju, viens no intervētajiem Krievijas drošības ekspertiem S. Markedonovs uzsver, ka padome nekad nav bijusi vieta, kur meklēts kompromiss, bet gan vieta, kur NATO kritizē Krieviju – "NATO neuztvēra Krieviju kā līdzvērtīgu partneri, bet gan kā neattīstītu valsti, kura nav spējīga pārņemt NATO vērtības".¹⁹

Nereti tiek pieņemts, ka 2003. un 2004. gadā NATO un Krievijas attiecības ietekmēja ASV vadītās koalīcijas iebrukums Irākā un NATO lielākā paplašināšanās austrumu virzienā (par dalībvalstīm kļuva Baltijas valstis, Slovākija, Rumānija, Bulgārija un Slovēnija). Attiecībā uz otro paplašināšanās kārtu pēc Aukstā kara Krievija izteica protestus dažādās formās. Piemēram, V. Putins pauda, ka "tas atstātu visnopietnākās sekas uz visa kontinenta drošības sistēmu".²⁰ Tajā pašā laikā viņš atzina, ka Krievijai nav satraukuma par NATO paplašināšanos no savas drošības garantēšanas viedokļa, tomēr tā plāno "pielāgot savu militāro politiku, jo NATO ir pietuvojusies tās robežām".²¹ Kā intervijā norādīja kāds NATO darbinieks, ne Irākas konfliktam, ne 2004. gada paplašināšanās procesam nebija būtiskas ietekmes uz NATO un Krievijas Padomes darbu. Krievija esot paudusi savu negatīvo nostāju, tomēr tās retorika nav bijusi uzskatāma par ārkārtēju un tādu, kas būtiski ietekmētu pušu attiecības.²²

Līdz ar to, ne NATO paplašināšanās, ne iebrukums Irākā nepārtrauca šo NATO un Krievijas attiecību nostiprināšanās posmu, jo īpaši sadarbībā Afganistānas stabilizācijā un cīņā pret terorismu. 2004. gadā tika uzsākts NATO un Krievijas Padomes Rīcības plāns par terorismu. Plāns aptvēra tādas jomas kā terorisma novēršana (tai skaitā ķīmisko, bioloģisko, kodolieroču lietošanā, teroristisko

¹⁸ Intervija Nr. 3 (anonīms NATO darbinieks), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

¹⁹ Intervija Nr. 2 (Krievijas Starptautisko attiecību padomes eksperts S. Markedonovs), veikta 18.05.2016, Rīgā, Latvijā

²⁰ *Интервью газете «Вельт ам Зоннтаг» (ФРГ), Президент России, 11.06.2000, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24202>*

²¹ *У России нет озабоченностей в связи с расширением НАТО с точки зрения обеспечения безопасности, однако Россия будет соответствующим образом выстраивать свою военную политику в связи с приближением НАТО к ее границам, заявил Президент В.Путин после переговоров с Федеральным канцлером ФРГ Г.Шрёдером, Президент России, 02.04.2004, <http://kremlin.ru/events/president/news/30679>*

²² Intervija Nr. 3 (anonīms NATO darbinieks), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

organizāciju piekļuves masu iznīcināšanas ieročiem novēršanā, gaisa kravu un pasažieru pārvadājumu drošības uzlabošanā, sadarbībā zinātnes un tehnoloģiju jautājumos, apmācību īstenošanā, Afganistānas stabilizācijā un narkotiku tirdzniecības izskaušanā), terorisma apkarošana (galvenokārt operācijas "Operation Active Endeavour" ietvaros, kā arī caur bruņoto spēku sadarbības misijām), terorisma uzbrukumu seku novēršana (civilo ārkārtas situāciju plānošanas un reaģēšanas spēju palielināšanā, kopīgās apmācībās un pieredzes apmaiņā, sadarbībā zinātnes jomā).²³ Vēlāk, 2011. gada aprīlī, tika apstiprināts atjauninātais plāns cīņā pret terorismu.²⁴

Par vienu no redzamākajiem Krievijas ieguldījumiem cīņā pret terorismu tikusi uzskatīta Krievijas kuģu dalība jau minētajā NATO vadītajā operācijā "Operation Active Endeavour", kas tika uzsākta pēc 2001. gada 11. septembra teroraktiem, lai cīnītos pret terorisma draudiem Vidusjūrā. Kopumā līdz 2015. gada martam NATO kuģi bija pārbaudījuši vairāk kā 122 000 tirdzniecības kuģus un uzkāpuši uz 166 aizdomīgiem kuģiem. Krievija šīs operācijas ietvaros ir piedalījies divreiz – ar kuģiem "Pytliviy" 2006. gadā un "Ladnyy" 2007. gadā.²⁵

Attiecībā uz Afganistānas stabilizāciju atzīmējams 2005. gada decembrī uzsāktais NATO un Krievijas Padomes apmācību projekts cīņai pret Afganistānā ražotajām narkotikām. Šī projekta ietvaros tika apmācītas ne tikai Afganistānas, bet arī Kazahstānas, Kirgizstānas, Tadžikistānas, Turkmenistānas, Uzbekistānas un Pakistānas amatpersonas. Kopumā līdz 2014. gada jūlijam tika apmācīti vairāk nekā 3 500 virsnieku,²⁶ tikuši organizēti mācību kursi un apmācīti 466 narkotiku apkarošanas speciālisti, kā arī tika uzsākta apmācība pārrobežu narkotiku tirdzniecības apkarošanā un tieslietu jomā.

1.4. Attiecību "minhenizācija" un Krievijas – Gruzijas konflikts: 2007. – 2008. gads

21. gadsimta sākums iezīmēja pakāpenisku iekšēju un ārēju Krievijas nostiprināšanos, ko sekmēja augošās naftas cenas pasaulē. Vienlaikus ar to auga arī Krievijas politiskās elites pašapziņa un vēlme nostiprināt Krievijas globālās pozīcijas. Salīdzinoši mazāku Krievijas neapmierinātību radīja ASV iebrukums Irākā 2003. gadā, lai gan arī tas viennozīmīgi vairoja uztraukumu par pārlieku pašpārliecināto ASV ārpolitiku. Īpašu Krievijas neapmierinātību izsauca tā sauktās

²³ *NRC Action Plan on Terrorism. Strategic Objectives*, NATO, 09.12.2004,

http://www.nato.int/nrc-website/media/59703/2004.12.09_nrc_action_plan_on_terrorism.pdf

²⁴ *NRC Action Plan On Terrorism. Executive Summary*, NATO, 15.04.2011, http://www.nato.int/nrc-website/media/62581/2011.04.15_nrc_action_plan_on_terrorism.pdf

²⁵ *Operation Active Endeavour*, NATO, 26.05.2015, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_7932.htm

Russian frigate deployed in Operation Active Endeavour, NATO, 03.09.2007, <http://www.nato.int/docu/update/2007/09-september/e0903a.html>

²⁶ *Relations with Russia*, NATO, 15.04.2016, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm

“krāsainās revolūcijas” postpadomju telpā, īpaši “Rožu revolūcija” Gruzijā un “Oranžā revolūcija” Ukrainā. Krievija tās uztvēra ne vien kā apdraudējumu, bet arī kā apzinātu Rietumvalstu darbību Krievijas ietekmes samazināšanai reģionā (šeit var atzīmēt 2015. gadā, proti, desmitgadi vēlāk, Krievijas Nacionālās drošības stratēģijā noteikto apdraudējumu – “ārvalstu finansētu režīma maiņu”²⁷). Krievijas starptautiskās pozīcijas attīstības kontekstā ir būtiski atzīmēt V. Putina uzrunu Minhenes drošības konferencē 2007. gada 10. februārī. Viņš kritizēja ASV par globālo pārspēku pasaulē un “pārmērīga spēka pielietošanu un demokrātijas normu ignorēšanu”. Tāpat viņš nodēvēja NATO paplašināšanos par “provokāciju pret Krieviju”, norādīja uz “pārkāptajām NATO garantijām” neizvietot jaunus spēkus jaunajās dalībvalstīs, kā arī norādīja uz Krievijas spējām nepieciešamības gadījumā iznīcināt ASV pretraķešu aizsardzības vairogu Austrumeiropā.²⁸

Nemot vērā minēto, NATO un Krievijas attiecību saasinājums bija rezultāts diskusijām par iespējamu tālāku NATO paplašināšanos austrumu virzienā. NATO Bukarestes samita deklarācija noteica, ka Gruzija un Ukraina kādreiz “kļūs par NATO dalībvalstīm,”²⁹ kas bija kompromiss starp iespējamu Dalības rīcības plāna (MAP) piešķiršanu un nekādu solījumu nedošanu. Sekojošais 2008. gada augustā notikušais Krievijas un Gruzijas bruņotais konflikts kalpoja par iemeslu, lai pirmo reizi kopš īpašo NATO un Krievijas sadarbības formātu izveidošanas sadarbību pārtrauktu NATO. 2008. gada augustā NATO un Krievijas Padomes formālās sanāksmes un sadarbība noteiktās jomās tika apturētas. NATO norādīja, ka uzskata Krievijas militāro rīcību Gruzijā par “neproporcionālu un neatbilstošu tās miera uzturēšanas lomai, kā arī nesavietojamu ar Helsinku Gala aktā noteiktajiem principiem par miermīlīgu konfliktu risināšanu, NATO un Krievijas pamataktu un Romas deklarāciju”³⁰. Krievija savukārt uzsvēra, ka tā reaģēja uz Gruzijas agresiju Dienvidosetijā, atzīmējot, ka Gruzijas bruņotie spēki uzbruka dzīvojamajām ēkām, slimnīcām un skolām, nogalinot un ievainojot tūkstošiem cilvēku, tai skaitā, Krievijas miera uzturētājus. Toreizējais Krievijas prezidents D. Medvedevs uzstāja, ka tas bija smags starptautisko tiesību pārkāpums, un Krievija reaģējusi asi, bet adekvāti un starptautisko normu ietvaros.³¹ Jāatzīmē, ka neskatoties uz šo attiecību

²⁷ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации, Совет Безопасности Российской Федерации, 31.12.2015, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/133.html>

²⁸ Oliver Rolofs, *A breeze of Cold War*, Munich Security Conference, 10.02.2007, <https://www.securityconference.de/en/about/munich-moments/a-breeze-of-cold-war/>

²⁹ *Bucharest Summit Declaration*, NATO, 03.04.2008, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm

³⁰ *NATO-Russia Relations: The Background*, NATO, 01.2016, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160120_1601-backgrounder_nato-russia_en..pdf, 1

³¹ *Интервью ведущим российским телеканалам*, Президент России, 24.12.2008, <http://kremlin.ru/events/president/news/2602>;

Медведев назвал обстрел Грузии Цхинвали в 2008 году грубейшим нарушением международного права, MAIL RU (no Interfax), 08.08.2015, <https://news.mail.ru/politics/22917307/>

saasinājumu, sadarbība ar Krieviju turpinājās abpusējas intereses sadarbības jomās, piemēram, cīņā pret narkotikām un terorismu.

1.5. Sadarbības "pārstartēšana": 2009. – 2012. gads

Attiecību pārrāvums starp abām pusēm bija relatīvi īss. To iezīmēja gan ASV prezidenta Dž. Buša prezidentūras beigas, gan arī Krievijas centieni atjaunot attiecības ar Rietumiem. Aicinājumu atjaunot dialogu 2008. gada decembrī izteica D. Medvedevs,³² cita starpā rosinot arī diskusijas par jaunas Eiropas drošības arhitektūras veidošanu ar jaunu "Eiropas Drošības līgumu". Turklāt jau 2008. gada decembrī NATO ārlietu ministri pieņēma lēmumu par pakāpenisku attiecību atjaunošanu. Par simbolisku attiecību atjaunošanas mirkli kļuva toreizējās ASV valsts sekretāres H. Klintones un Krievijas ārlietu ministra S. Lavrova tikšanās 2009. gada martā, nospiežot "pārstartēšanas" pogu. Kā intervijā norāda kāds NATO darbinieks, NATO kā organizācija "ļoti strauji sekoja ASV "pārstartēšanas politikai".³³ 2009. gada martā arī NATO ārlietu ministri pieņēma lēmumu atsākt NATO un Krievijas Padomes formālās sanāksmes un praktisko sadarbību padomes ietvaros. Krievija uzreiz aktīvi no jauna iesaistījās sadarbībā Afganistānas stabilizēšanā, cīņā pret terorismu un citos jautājumos. Tas korelēja arī ar Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) 2009. gada jūnijā uzsākto "Korfū procesu", kura mērķis bija atjaunot savstarpējo uzticību, kā arī veicināt dialogu par ietverošāku Eiropas drošību.³⁴

Arī NATO Strasbūras/Kēlas samita deklarācija 2009. gada aprīlī noteica sadarbības ar Krieviju atjaunošanu, balstoties uz iepriekšējiem pamatdokumentiem – 1997. gada pamataktu un 2002. gada Romas deklarāciju.³⁵ Tikšanās laikā NATO uzsvēra, ka attiecības starp abām pusēm ir cietušas Gruzijas konflikta rezultātā, taču arī uzsvēra nepieciešamību sadarboties kopīgu draudu novēršanā. Inerces pēc gan deklarācija atzīmē to, ka Krievijai jāizved savi spēki no Gruzijas, kā arī nosoda Dienvidosetijas un Abhāzijas kā neatkarīgu valstu atzīšanu.³⁶ Līdzīgi Krievija savā 2010. gada Militārajā doktrīnā atzīmēja, ka, lai gan uzskata NATO klātbūtni tās pierobežā un tālāku paplašināšanos reģionā par galveno ārējo draudu, ir nepieciešama tālāka sadarbība ar starptautiskajām institūcijām, tai skaitā NATO.³⁷

2010. gada novembrī NATO Lisabonas samitā NATO un Krievijas Padomes ietvaros NATO valstu un valdību vadītāji un toreizējais Krievijas prezidents D.

³² *The Corfu Process*, OSCE, 06.2009, <http://www.osce.org/cio/108343>

³³ Intervija Nr. 3 (anonīms NATO darbinieks), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

³⁴ *The Corfu Process*, OSCE, 2016, <http://www.osce.org/cio/108343>

³⁵ *Declaration on Alliance Security*, NATO, 04.04.2009, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52838.htm

³⁶ *Strasbourg / Kehl Summit Declaration*, NATO, 04.04.2009, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm?mode=pressrelease

³⁷ *Военная доктрина Российской Федерации*, Президент России, 05.02.2010., <http://kremlin.ru/supplement/461>

Medvedevs vienojās uzsākt "jaunu sadarbības posmu patiesas stratēģiskas partnerības virzienā".³⁸ Cita starpā Krievija tika aicināta meklēt sadarbības iespējas pretraķešu aizsardzības jomā un masu iznīcināšanas ieroču neizplatīšanas jautājumos. Abas puses vienojās pastiprināt sadarbību ar Afganistānu saistītos jautājumos, tai skaitā, sadarbību cīņā pret terorismu (2011. gada aprīlī tika apstiprināts arī atjauninātais 2004. gadā apstiprinātais plāns cīņā pret terorismu³⁹), pīrātismu, narkotiku tirdzniecību, križu novēršanu. Samita deklarācijā tika iekļauts arī punkts par tālākām diskusijām NATO un Krievijas Padomes ietvaros, tostarp par Afganistānu, Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) principu ieviešanu, militārajām misijām, informācijas apmaiņu un militāro doktrīnu caurspīdīgumu, kā arī tuvas darbības rādiusa kodolieroču un citu ieroču kontroles režīmiem. Vienlaikus NATO turpināja aicināt Krieviju meklēt risinājumus situācijai Gruzijā un atsaukt Dienvidosetijas un Abhāzijas atzišanu.⁴⁰

Šajā attiecību periodā īpaši paplašinājās NATO un Krievijas sadarbība Afganistānas stabilizācijas jautājumos. Vēl 2008. gada martā Krievija piedāvāja iespēju izmantot savu sauszemes teritoriju, lai ISAF ("Starptautiskie stabilizācijas atbalsta spēki") misijas atbalstam, pamatā pa dzelzceļu, tiktu pārvadātas nemilitāra rakstura preces. Būtiskākā kravu kustība caur Krieviju uz Afganistānu aizsākās tieši 2009. gadā. Pretējā virzienā – no Afganistānas caur Krieviju uz rietumiem – "neletāla" rakstura preces tika atļauts pārvadāt no 2012. gada. Tā sauktais "ziemeļu sadales tīkls" (NDN) (kravas Afganistānā tika ievestas no ziemeļiem) ļāva NATO dalībvalstīm apgādāt savus Afganistānā izvietotos bruņotos spēkus pa ievērojami drošāku ceļu nekā līdz tam izmantotais "dienvidu ceļš" caur Pakistānu (tas tika slēgts NATO dalībvalstu pārvadājumiem laikā no 2011. gada novembra līdz 2012. gada jūlijam) un ievērojami lētāk nekā gaisa pārvadājumi. Kravu pārvadājumi pa "ziemeļu sadales tīklu" kļuva par vienu no nedaudziem jautājumiem, kurā NATO, tās dalībvalstu un Krievijas intereses sakrita – gan stratēģiskās, gan arī ekonomiskās. Krievijai tā bija iespēja parādīt sevi kā praktiski noderīgu partneri un vienlaikus gūt finansiālu labumu no kravu pārvadājumu nodrošināšanas.

Kravu pārvadājumi ar Afganistānu kļuva arī par vienu no Latvijas "veiksmes stāstiem" NATO ietvaros, kur nereti Latvijas lielākais ieguldījums organizācijas darbībā tika saistīts tieši ar šo jomu. Latvija var tikt uzskatīta par aktīvāko NATO dalībvalsti šīs kravu plūsmas veicināšanā. Kopš kravu pārvadājumu ar Afganistānu uzsākšanas caur Latviju pa tās dzelzceļiem un autoceļiem, kā arī caur Rīgas lidostu

³⁸ *NATO-Russia Relations: The Background*, NATO, 01.2016, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160120_1601-backgrounder_nato-russia_en..pdf, 1

³⁹ NRC Action Plan On Terrorism. Executive Summary, NATO, 15.04.2011, http://www.nato.int/nrc-website/media/62581/2011.04.15_nrc_action_plan_on_terrorism.pdf

⁴⁰ *Lisbon Summit Declaration*, NATO, 20.11.2010, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm

ir tikušas pārvadātas kravas vairāk nekā 93 000 TEU apmērā⁴¹ (no viena pārvadātā TEU⁴² Latvijas ekonomika varēja iegūt līdz pat EUR 500)⁴³. Šo pārvadājumu ietekme uz Latvijas ekonomiku kopumā nav vērtējama kā būtiska, lai gan atsevišķiem nozares uzņēmumiem tas veidoja būtiskāko ienākumu daļu – tā Rīgas lidostai tas kļuva par "grūdienu" kravu pārvadājumu attīstībai. Ņemot vērā šo pārvadājumu salīdzinoši plašo publicitāti Latvijā un ārvalstīs, tas deva iespēju Latvijai starptautiski popularizēt savu transporta infrastruktūru un tās piedāvātās iespējas.⁴⁴

Par vēl vienu šajā laika periodā veiksmīgu NATO un Krievijas sadarbības piemēru ir uzskatāms 2011. gada martā aizsāktais NATO un Krievijas Padomes Helihopteru uzturēšanas ieguldījumu fonds. Šis projekts palīdzēja Afganistānas Bruņotajiem spēkiem veidot un uzturēt gan transporta, gan uzbrukuma helihopteru floti, kas vienlaikus arī veicināja Krievijas militārās industrijas lomu Afganistānā nākotnē. Projekta ietvaros speciāli pielāgotās mācībās Krievijas teritorijā 2012. – 2013. gadā tika apmācīti Afganistānas tehniskie darbinieki. Krievija Afganistānas bruņotajiem spēkiem un civilajām varas iestādēm sniegusi arī dažādu cita veida atbalstu.

1.6. Ukrainas konflikts un jaunas konfrontācijas riski: 2013. – 2016. gads

Pēc V. Putina atkārtotas kļūšanas par Krievijas prezidentu 2012. gadā, Krievijas attiecības ar Rietumiem kopumā, tai skaitā, arī ar NATO, sāka pakāpeniski pasliktināties. Krievijas ārpolitika kļuva agresīvāka tuvojoties Eiropas Savienības Austrumu Partnerības samitam Viļņā 2013. gada novembrī, kur tika plānota Eiropas Savienības un Ukrainas Asociācijas un brīvās tirdzniecības līguma parakstīšana. Tam sekojošās demonstrācijas Ukrainā skaidri parādīja arī Krievijas un Rietumu konfliktējošās intereses. Sākotnēji miermīlīgo, proeiropeisko protestu pāraugšana vardarbīgās sadursmēs starp civiliedzīvotājiem un Krievijas atbalstīto Ukrainas

⁴¹ *Par statistiku kravu pārvadājumos ar Afganistānu caur Latviju*, Latvijas Satiksmes ministrijas vēstule Nr.16-01/607 Latvijas Ārpolitikas institūtam, 15.02.2016

⁴² "TEU" – "standarta kontainers" jeb divdesmit pēdu ekvivalenta vienība.

⁴³ Uz Afganistānu nosūtīto nemilitāro kravu apjoms trīskāršojies, Satiksmes ministrija, 06.01.2011, http://www.sam.gov.lv/satmin/content/?cat=8&art_id=2111/

⁴⁴ Plašāka informācija par kravu pārvadājumiem ar Afganistānu pieejama citos Latvijas Ārpolitikas institūta pētījumos: Māris Andžāns, *The Northern Distribution Network and Its Implications for Latvia*. In: Andris Sprūds, Diāna Potjomkina (eds.), *Northern Distribution Network: Redefining Partnerships within NATO and beyond*, Rīga, Latvian Institute of International Affairs, 2013, http://www.liia.lv/site/docs/NDN_redefining_partnerships_within_NATO_and_beyond_LIIA_web_1st_part.pdf, 9-29;

Māris Andžāns, *Transportation Corridors: Prospects for Bringing Latvia and the US Closer*. In: Andris Sprūds, Diāna Potjomkina (eds.), *Latvia and the United States: Revisiting a Strategic Partnership in a Transforming Environment*, Rīga, Latvian Institute of International Affairs, 2016., <http://www.liia.lv/upload/content/liia-lvus-book-for-web.pdf>, 166-175

prezidenta V. Janukoviča režīmu noveda pie Krimas okupācijas un bruņota konflikta valsts austrumos.

Tas ievadīja līdz šim būtiskāko un ilgstošāko NATO un Krievijas attiecību saasinājumu. 2014. gada 2. martā NATO nosodīja Krievijas militāro eskalāciju Krimā. NATO Ziemeļatlantijas Padome, izmantojot līdzīgu valodu kā Gruzijas konflikta gadījumā, norādīja, ka Krievijas militārā rīcība pret Ukrainu ir "starptautisko tiesību pārkāpums un pārkāpj NATO un Krievijas pamataakta un Partnerattiecību mieram principus".⁴⁵ Krievijas nostāja savukārt tika skaidri atspoguļota ziņojumā ANO Drošības Padomē 2014. gada 4. martā, kur tika uzsvērtā Ukrainā notiekošo protestu agresīvā daba, "ultranacionālu" spēku loma, kā arī citi ar to saistīti uzskati kā pamats un iemesli notikušajai situācijas eskalācijai.⁴⁶ Tam sekoja 2014. gada 16. marta referendums Krimā, ko Krievija atzina par leģitīmu, un Krimas pievienošana Krievijai. NATO savukārt paziņoja, ka tā neatzīst referendumu, uzsverot, ka tas "pārkāpa Ukrainas konstitūciju un starptautiskās tiesības, un Sabiedrotie neatzīst un neatzīs tā rezultātus".⁴⁷ 2014. gada 1. aprīlī NATO ārlietu ministri apturēja visu praktisko un militāro sadarbību starp NATO un Krieviju. Tai pašā laikā politiskie kontakti starp abām pusēm vēstnieku un augstākā līmenī tika atstāti atvērti. Kā intervijās atzina vairāki NATO Galvenajā štābā strādājoši diplomāti, NATO darbinieki un Latvijā strādājoši ārvalstu diplomāti, NATO dalībvalstis nekad nav bijušas tik vienotas attieksmē pret Krieviju kā šajā situācijā. Ja citreiz bijusi vērojama viedokļu dalīšanās, tad šoreiz visas dalībvalstis ir skaidri apzinājušas vardarbīgas robežu maiņas Eiropā negatīvos aspektus. Viens no NATO darbiniekiem situāciju aprakstīja kā "attiecībās ar Krieviju neredzētu un ļoti iespaidīgu solidaritāti".⁴⁸ Kāds cits NATO strādājošs diplomāts atzina arī, ka tikai Krievijas agresija pret Ukrainu ļāva skaidri apzināties iespējamās Krievijas radītos draudus Baltijas valstīm – "kļuva skaidrs, ka draudi nav tikai hipotētiski, kā bija pieņemts domāt iepriekš".⁴⁹

2014. gada 5. septembrī NATO valstu un valdību vadītāju samitā Velsā tika atkārtots protests pret Krievijas rīcību Ukrainā, nosodot tās rīcību un atkārtoti apliecinot Krimas iekļaušanas Krievijas sastāvā un vēlēšanu Austrumukrainā

⁴⁵ *NATO-Russia Relations: The Background*, NATO, 01.2016, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160120_1601-backgrounder_nato-russia_en.pdf, 1

⁴⁶ *Выступление Постоянного представителя Российской Федерации при ООН В.И. Чуркина на открытом заседании Совета Безопасности ООН по ситуации на Украине, Нью-Йорк, 3 марта 2014 года*, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 04.03.2014, http://www.mid.ru/web/quest/vystuplenia-zaavlenia/-/asset_publisher/97FOfHiV2r4j/content/id/72218; *Обращение Президента Российской Федерации, Москва, Кремль, 18 марта 2014 года*, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 18.03.2014, http://www.mid.ru/web/quest/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/70194

⁴⁷ *Statement by the North Atlantic Council on the so-called referendum in Crimea*, NATO, 17.03.2014, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108030.htm?selectedLocale=en

⁴⁸ Intervija Nr. 3 (anonīms NATO darbinieks), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

⁴⁹ Intervija Nr. 5 (anonīms NATO dalībvalsts diplomāts), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

neatzišanu, kā arī pieprasot Krievijai izvest bruņotos spēkus no Ukrainas. Tika norādīts, ka NATO nepieļaus "kompromisus attiecībā uz principiem, uz kuriem balstās Alianse un drošība Eiropā un Ziemeļamerikā." Tika pasvītots, ka "Krievija ir pārkāpusi savas apņemšanās, kā arī starptautiskās tiesības, laužot uzticību tās pamata sadarbībai ar NATO".⁵⁰

Pamats NATO un Krievijas attiecību pakāpeniskai atjaunošanai veidojās līdz ar Ukrainas krīzes noregulēšanu, kur centrālo lomu spēlēja Vācija, uzņemoties iniciatīvu EDSO sarunās Minskā 2014. gada septembrī, bet vēlāk, 2015. gada februārī, arī panākot tā saukto "Minskas II" vienošanos. Lai gan arī šī vienošanās nav pilnībā izpildīta, īpaši Vācijā un Francijā pakāpeniski aktualizējušās ieceres par Eiropas Savienības noteikto sankciju atcelšanu pret Krieviju. Līdzīgā veidā pie zināmas attiecību uzlabošanās noveda Krievijas tieša iesaistīšanās Sīrijas pilsoņu karā 2015. gada septembrī, pozicionējot sevi kā neatņemamu daļu no iespējama konflikta risinājuma un cīņas pret tā saukto "Islāma Valsti Sīrijā un Levantē". 2015. gada novembrī Turcijas notriektās Krievijas kara lidmašīnas incidents varēja izvērsties daudz nopietnākā konfrontācijā starp NATO un Krieviju, ņemot vērā diskusijas par Ziemeļatlantijas līguma 5. panta iespējamo ierosināšanu.⁵¹ Tomēr arī attiecības starp Krieviju un Turciju ir pakāpeniski normalizējušās (tostarp sekojot citu NATO dalībvalstu aicinājumiem nesaasināt situāciju).

Minētie notikumi un faktiskā Ukrainas konflikta "iesaldēšana" ir novedusi arī pie pakāpeniskas dialoga atsākšanas starp NATO un Krieviju. 2016. gada aprīlī notika NATO un Krievijas Padomes sēde, tajā apspriežot tādus jautājumus kā situācija Ukrainā, risku mazināšana un caurskatāmība, situācija Afganistānā, cīņa pret terorismu (būtiski gan atzīmēt, ka dialogs starp abām pusēm, tostarp individuālām NATO dalībvalstīm, turpinājās ārpus šīs padomes). Kā norāda kāds NATO strādājošs diplomāts, dialogs ar Krieviju NATO un Krievijas Padomes ietvaros tiek atsākts, jo divu gadu laikā kopš praktisko attiecību apturēšanas dalībvalstis ir panākušas vienprātību un tagad var vest sarunas vienoti.⁵² Tiesa gan, kā intervijā atzīmē kāds Latvijas Ārlietu ministrijas darbinieks, vienošanās par padomes darba kārtību ir bijusi ļoti sarežģīta un laikietilpīga.⁵³ Sarunas ar Krieviju gan nenesa būtiskus rezultātus – NATO ģenerālsekretārs J. Stoltenbergs pēc sēdes paziņoja, ka "dalībvalstis ir apstiprinājušas, ka nevar notikt atgriešanās pie praktiskas

⁵⁰ NATO. *Relations with Russia*, NATO, 15.04.2016, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm

⁵¹ Markus Becker, Matthias Gebauer et. al., *Putin vs. Erdogan: NATO Concerned over Possible Russia-Turkey Hostilities*, Spiegel, 19.02.2016, <http://www.spiegel.de/international/world/nato-worried-about-possible-turkey-russia-hostilities-a-1078349.html>

⁵² Intervija Nr. 6 (anonīms NATO dalībvalsts diplomāts), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

⁵³ Intervija Nr. 7 (anonīms Latvijas Ārlietu ministrijas darbinieks) veikta 09.06.2016, Latvijas Ārlietu ministrijā, Rīgā, Latvijā

sadarbības, kamēr Krievija nesāk ievērot starptautiskos likumus. Taču saziņas kanāli paliks atvērti”.⁵⁴

Jāatzīmē, ka kopš Ukrainas krīzes sākuma arī Krievija ir atjauninājusi savus drošības un aizsardzības politikas plānošanas dokumentus. 2014. gada decembrī atjauninātajā Militārajā doktrīnā kā galvenie draudi tiek definēti NATO spēka potenciālā palielināšanās, tās globālās funkcijas, NATO militārās infrastruktūras tuvošanās Krievijas robežām, tai skaitā tālāka paplašināšanās. Tajā pašā laikā, doktrīna atzīmē nepieciešamību sadarboties kā ar ES, tā ar NATO.⁵⁵ Gadu vēlāk atjauninātajā Nacionālās drošības stratēģijā pozīcija gan Ukrainas jautājumā, gan attiecībās ar NATO un ES ir visnotaļ skaidra. Tomēr var atzīmēt, ka pie valsts apvērsuma atbalstīšanas Ukrainā tiek vainota ASV un Eiropas Savienība, bet ne NATO. Līdzīgi kā minētajā militārās doktrīnas redakcijā, arī šeit tiek atzīmēti ar NATO paplašināšanos, bruņojuma palielināšanu pie Krievijas robežām, militārajām darbībām saistītie draudi.⁵⁶

NATO un Krievijas attiecības kopš pirmsākumiem ir attīstījušas dinamiski un vienlaikus pretrunīgi – sākot no idejām par iespējamu Krievijas dalību NATO līdz pat praktiskās sadarbības pārtraukšanai 2014. gadā un Krievijas kļūšanai par vienu no galvenajiem NATO izaicinājumiem. Vienlaikus ar NATO kā organizācijas attiecībām ar Krieviju paralēli notiek arī NATO dalībvalstu, jo īpaši ASV, divpusējās attiecības ar Krieviju, kas ne vienmēr ļauj skaidri atdalīt daudzpusējās un divpusējās attiecības. Pretēji vispārpieņemtiem uzskatiem par 1999. un 2004. gada NATO paplašināšanās procesu būtisko ietekmi uz NATO un Krievijas attiecībām, šie notikumi, kā arī ASV vadītās koalīcijas iebrukums Irākā 2003. gadā, bija salīdzinoši maznozīmīgi. Būtiskākās interešu sadursmes veidoja kā Krievijas iekšējā un ārējā politiskā un ekonomiskā nostiprināšanās, tā arī NATO tuvošanās Krievijas par “neaizskaramām” uzskatītām zonām – jo īpaši gaisa triecienu veikšana pret Dienvidslāviju 1999. gadā, kā arī Gruzijas un Ukrainas rietumnieciskošanas mēģinājumi un to perspektīvas dalībai NATO. Uz “lielo jautājumu” fona nereti nepietiekami novērtēta abu pušu sadarbība tādās jomās kā cīņa pret terorismu, Afganistānas stabilizācija un citur, tostarp Krievijai gan tiešā, gan arī netiešā veidā piedaloties NATO vadītajās operācijās. Tā ir bijusi ne mazāk nozīmīga kā pastāvīgs politiskais dialogs ar Krieviju kā militāri spēcīgāko NATO kaimiņvalsti, kuras rīcībā ir viens no lielākajiem kodolieroču arsenāliem pasaulē.

⁵⁴ *Nato-Russia Council talks fail to iron out differences*, The Guardian, 20.04.2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/20/nato-russia-council-talks-fail-iron-out-differences-jens-stoltenberg>

⁵⁵ *Президент утвердил новую редакцию Военной доктрины*, Президент России, 26.12.2014, <http://kremlin.ru/events/president/news/47334>

⁵⁶ *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации*, Совет Безопасности Российской Федерации, 31.12.2015, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/133.html>

2. NATO UN KRIEVIJAS 1997. GADA PAMATAKTS UN TĀ NĀKOTNES PERSPEKTĪVAS

Šis nodaļas mērķis ir sniegt NATO un Krievijas 1997. gada 27. maija pamataкта galveno elementu saturisku izvērtējumu, apskatot abu pušu uzņemtās saistības, kā arī iezīmēt tālākās pamataкта attīstības iespējas no Latvijas perspektīvas. Šāds apskats ir būtisks, jo pamataκts tiek bieži minēts un citēts, tomēr reti kad apskatīts un analizēts padziļināti. Jāatzīmē, ka pamataκts par abpusējām attiecībām, sadarbību un drošību netiek traktēts kā juridisks dokuments, bet gan kā politiska apņemšanās.

2.1. Būtiskākās NATO un Krievijas apņemšanās 1997. gada pamataκtā

Pamataκtā tiek raksturota tā brīža NATO un Krievijas attiecību uztvere, tiek iezīmēti tālākās sadarbības principi un virzieni, kā arī ietvertas dažādas apņemšanās. Paša pamataκta mērķis skaidrots kā vēlme "Eirotlantiskajā telpā kopīgi veidot ilglaicīgu un iekļaujošu mieru, balstoties demokrātijas un kooperatīvās drošības principos". Tiek skaidri norādīts, ka "NATO un Krievija neuzskata viena otru par pretiniekiem" un apņemas attīstīt "spēcīgu, stabilu un ilgstošu partnerību." Dokumentā atzīmēts NATO uzsāktais pārveides process un pielāgošanās process drošības situācijai pēc Aukstā kara. Attiecībā uz Krieviju tika atzīmēts, ka tā "...turpina veidot demokrātisku sabiedrību un savu politisko un ekonomiskās transformācijas īstenošanu", Krievija ir būtiski samazinājusi savus bruņotos spēkus, tā ir izvedusi bruņotos spēkus no Centrāleiropas, Austrumeiropas un Baltijas valstīm, kā arī savā teritorijā atgriezusi iepriekš PSRS teritorijā izvietotos kodolieročus.⁵⁷

Pamataκta pirmā nodaļa ir veltīta principiem, uz ko balstīt abu pušu attiecības, no kuriem īpaši jāatzīmē šie:

- "demokrātijas, politiskā plurālisma, likuma varas, cilvēktiesību un pilsoņu brīvību un brīvas tirgus ekonomikas attīstības vitālās lomas atzīšana kopīgās pārticības un visaptverošas drošības veidošanā;"
- "atturēšanās no draudiem vai spēka lietošanas vienai pret otru, kā arī pret jebkuru citu valsti, tās suverenitāti, teritoriālo nedalāmību vai politisko neatkarību...;"

⁵⁷ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May 1997*, NATO, 12.10.2009, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm

- "cieņa pret visu valstu suverenitāti, neatkarību un teritoriālo nedalāmību un to neatņemamajām tiesībām izvēlēties līdzekļus savas drošības nodrošināšanai, robežu nepārkāpjamību un tautu tiesībām uz pašnoteikšanos...;"

- "abpusēja caurspīdība aizsardzības politiku un militāro doktrīnu veidošanā un ieviešanā;"

- "konfliktu novēršana un strīdu risināšana miermīlīgiem līdzekļiem..."⁵⁸

Pamataкта otrā nodaļa savukārt atrunā abpusējos sadarbības mehānismus. Kā būtiskākais no tiem ir NATO un Krievijas Pastāvīgās apvienotās padomes (PJC) izveidošana (2002. gadā NATO un Krievijas Pastāvīgās apvienotās padomes vietā tika izveidota iepriekšējā nodaļā apskatītā NATO un Krievijas Padome). Pamataкта nākošā, trešā, nodaļa nosaka konsultāciju un sadarbības jomas, tostarp stabilitātes un drošības veicināšana Eiroatlantiskajā telpā, sadarbība konfliktu novēršanā un risināšanā, miera uzturēšanas operācijas, informācijas apmaiņa un konsultācijas, bruņojuma kontrole, masu iznīcināšanas ieroču izplatības novēršana, caurspīdīguma un uzticēšanās veicināšana. Pamataкts paredzēja arī, ka pēc abpusējas vienošanās sadarbības jomu spektrs nākotnē var tikt paplašināts.⁵⁹

Par būtiskāko uzskatāma pēdējā, ceturtā, pamataкта nodaļa par politiski militārajiem jautājumiem. Šajā nodaļā ir noteiktas apņemšanās, kas tiek bieži piesauktas saistībā ar iespējamu citu NATO dalībvalstu bruņoto spēku izvietojumu Latvijas teritorijā un tādējādi tiešā veidā ietekmē arī Latvijas aizsardzības arhitektūras nākotni. Par skaidru uzskatāma NATO apņemšanās jaunajās dalībvalstīs neizvietot kodolieročus: "NATO dalībvalstis atkārtoti norāda, ka tām nav ne nodoma, ne plāna, ne iemesla izvietot kodolieročus jauno dalībvalstu teritorijā, ne arī kāda vajadzība mainīt jebkādus aspektus NATO kodolieroču izvietojumā vai kodolieroču politikā, kā arī neparedz nekādu nākotnes nepieciešamību to darīt". Tāpat tiek pasvītrots, ka "...tai nav ne nodoma, ne plāna, ne arī iemesla uzglabāt kodolieročus šajās dalībvalstīs..."⁶⁰

Pēdējā nodaļā būtiska uzmanība tiek veltīta Līguma par konvencionālajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā (CFE) attīstībai. Tā mērķis bija samazināt bruņojumu Eiropā, nosakot vienlīdzīgus ierobežojumus NATO dalībvalstīm un Varšavas pakta valstīm. Pamataкtā tiek norādīts, ka abas puses sadarbosies pielāgotā CFE līguma noslēgšanā un "...abām ir mērķis noslēgt pielāgotu līgumu cik vien drīz iespējams..." Tiek minēts arī, ka abas puses apstiprina, ka "...CFE līguma dalībvalstīm vajadzētu uzturēt tikai tādas militārās spējas, individuāli vai kopīgi ar citiem, kas ir samērīgas ar individuālām vai kolektīvi leģitimām drošības vajadzībām, ņemot vērā to starptautiskos pienākumus, ieskaitot CFE līgumu."⁶¹

⁵⁸ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May 1997*, NATO, 12.10.2009, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

Tomēr pati būtiskākā Latvijas drošības interešu kontekstā ir norāde, ka "...NATO dalībvalstis un Krievija kopā ar citām valstīm centīsies stiprināt stabilitāti tālāk attīstot līdzekļus, lai novērstu jebkādu potenciāli apdraudošu konvencionālo spēku izvēršanu noteiktos Eiropas reģionos, ieskaitot Centrālo un Austrumeiropu". "NATO atkārtoti norāda, ka pašreizējā un pārskatāmā drošības vidē, alianse pildīs savas kolektīvās aizsardzības un citas misijas, nodrošinot nepieciešamo savietojamību, integrāciju un spējas papildspēkiem, nevis ar papildus pastāvīgu būtisku kaujas spēku izvietošanu". Tiek norādīts, ka "šajā kontekstā, pastiprināšana var notikt, kad nepieciešams aizsargāties pret agresijas draudiem un misijām miera atbalstam..., kā arī mācībām..." Būtiski gan atzīmēt, ka Krievija apņēmas "...īstenot līdzīgu ierobežošanu savu konvencionālo spēku izvietošanā Eiropā".⁶²

2.2. 1997. gada pamataktā noteikto apņemšanos izpilde no Krievijas un NATO puses

Lai gan deklarātīvi, tomēr abas puses pamataktā pauda, ka viena otru neuzskata par pretiniekiem. Pēc Ukrainas krīzes ir acīmredzams, ka ne NATO, ne Krievija viena otru neuzskata par partneriem. Tomēr svarīgi uzsvērt, ka lai gan kopš 1990. gadu sākuma NATO pastāvīgi pozicionēja Krieviju kā partneri un tai piedāvāja sadarbības iespējas plašā jautājumu amplitūdā, Krievija savos drošības un aizsardzības plānošanas dokumentos aliansi pastāvīgi pozicionēja negatīvākā formā. To parāda arī NATO atspoguļojuma evolūcija Krievijas drošības un aizsardzības plānošanas dokumentos, kur NATO un īpaši ASV atspoguļojums kopš 1990. gadiem attīstījies aizvien negatīvāks. Jau 1997. gada Nacionālās drošības stratēģijā (atjaunināta 2000. gadā) starp draudiem Krievijai atzīmēta kā "militāri politisko bloku un savienību nostiprināšanās, un vispirms NATO paplašināšanās uz Austrumiem", tā arī NATO spēka pielietošana ārpus tās teritorijas un bez ANO Drošības Padomes mandāta.⁶³ 2009. gada koncepcijā jau pieminētie jautājumi tiek uzsvērti striktāk, vienlaikus gan iezīmējot Krievijas gatavību sadarbīties ar NATO.⁶⁴ Savukārt 2015. gadā apstiprinātā stratēģija vēl vairāk uzsver NATO radītos draudus, īpaši atzīmējot tās militārās infrastruktūras tuvošanos Krievijai. Krievija paredz sadarbību ar NATO, tomēr ar nosacījumu, ka "alianse ņems vērā Krievijas Federācijas likumīgās intereses militāri-politiskās plānošanas īstenošanā un ievēros

⁶² *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May 1997*, NATO, 12.10.2009,

http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm

⁶³ *Концепция национальной безопасности Российской Федерации, (утв. Указом Президента Российской Федерации от 17 декабря 1997 г. № 1300; в редакции Указа Президента Российской Федерации от 10 января 2000 г. № 24), Совет Безопасности Российской Федерации, 10.01.2000,*

<http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html>

⁶⁴ *Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года (Утв. Указом Президента Российской Федерации от 12 мая 2009 г. № 537), Совет Безопасности Российской Федерации, 12 мая 2009,* <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

starpautisko tiesību normas.⁶⁵ Līdzīgu Krievijas nostājas dinamiku pret NATO parāda Krievijas militāro doktrīnu attīstība, kur pastiprināta NATO kritika parādās 2010. gadā izdotajā dokumentā.⁶⁶

Turklāt būtiski atzīmēt arī sabiedrisko domu Krievijā kā atspulgu tās varas iestāžu attieksmei pret NATO – Krievijas sabiedrība pastāvīgi uzskatījusi NATO par negatīvu faktoru, kā arī atsevišķas tās dalībvalstis, jo īpaši ASV un Baltijas valstis, par vienām no nedraudzīgāk un naidīgāk noskaņotajām. “Levadas centra” veiktie socioloģiskās domas pētījumi parāda, ka Krievijas sabiedrības nepatika pret NATO kopš 1997. gada ir palikusi gandrīz nemainīgā līmenī, ar nelieliem situācijas saasinājumiem 1999., 2001. un 2008. gadā, kas kopumā atspoguļo arī NATO – Krievijas attiecību dinamiku. Attieksme pret NATO ietilpstošajām Eiropas valstīm pakāpeniski ir kļuvusi aizvien negatīvāka – 2015. gadā “agresora” vērtējumu tai piešķīra gandrīz ceturtdaļa no respondentiem. Savukārt, ja attieksme pret ASV laikā no 2001. līdz 2014. gadam kopumā bija uzskatāma par normālu (kritums bija vērojams vien 2008. gada otrajā pusē pēc konflikta Gruzijā), tad ASV vērtējums strauji pasliktinājās 2014. gadā, kad aptaujāto, kas attiecības uzskata par naidīgām, skaits pieauga no 4% gada sākumā līdz 39% gada beigās.⁶⁷

Lai gan deklarātīva, tomēr no pamataкта atzīmējama arī Krievijas apņemšanās virzīties uz demokrātiju, politisko plurālismu, likuma varu, cilvēktiesību un pilsoņu brīvību un brīvu tirgus ekonomiku. Ja vēl 1990. gados bija vērojama Krievijas virzība uz to, tad 21. gadsimtā Krievija ir pakāpeniski virzījies autoritārisma virzienā nostiprinot iekšējo valsts varas vertikāli, kas arī bija viens no būtiskiem faktoriem pakāpeniskajā attiecību “atdzišanās” ar Rietumiem. Šajā ziņā var atzīmēt, ka saskaņā ar “Freedom House” skatījumu Krievijas demokrātija novērtēta ar 6,46 punktiem septiņu punktu skalā, kur “viens” ir visdemokrātiskākais un “septiņi” visnedemokrātiskākais (tā saņēma vairāk par sešiem punktiem visos izmantotajos rādītājos, tai skaitā pilsoniskās sabiedrības un preses brīvības, vēlēšanu procesa, tiesiskā ietvara un citos jautājumos).⁶⁸

No praktiskās perspektīvas būtiska ir apņemšanās par atturēšanos no spēka lietošanas vienai pret otru un pret jebkuru citu valsti, tās suverenitāti, teritoriālo nedalāmību vai politisko neatkarību, kā arī konfliktu novēršana un strīdu risināšana miermīlīgiem līdzekļiem. Lai gan Rietumos nereti tiek pieņemts, ka NATO ir pieturējies pie savas apņemšanās, tomēr Krievija to traktē pretēji, pārmetot NATO tās veiktās militārās intervences citās suverēnās valstīs: mazāk tas attiecināms uz intervencēm Bosnijā un Hercegovinā, Afganistānā (lai gan jāatzīmē

⁶⁵ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации (утв. Указом Президента РФ от 31 декабря 2015 г. N 683), Совет Безопасности Российской Федерации, 31.12.2015, <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/133.html>

⁶⁶ Военная доктрина Российской Федерации (Утв Указом Президента РФ от 5 февраля 2010 года), Президент России, 05.02.2010, <http://kremlin.ru/supplement/461>

⁶⁷ Общественное мнение – 2015 Ежегодник. Аналитический центр Юрия Левады («Левада-Центр»), Москва, 2016, <http://www.levada.ru/sbornik-obshhestvennoe-mnenie/obshhestvennoe-mnenie-2015/>, 246., 251., 259

⁶⁸ Russia, Freedom House, 2015, <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2015/russia>

ar to saistītā NATO dalībvalstu klātbūtnes pastiprināšanās Centrālāzijā) un Lībijā, bet vairāk uz atsevišķu NATO dalībvalstu rīcību (ASV vadītais iebrukums Irākā 2003. gadā un ASV vadītās koalīcijas iesaistīšanās Sīrijas pilsoņu karā), kā arī intervenci pret Dienvidslāviju Kosovos konflikta laikā 1999. gadā, kas vistiešākajā veidā skāra Krievijas intereses. Turklāt arī 2015. gada novembrī tās kara lidmašīnas notriekšanu uz Turcijas un Sīrijas robežas Krievija ir traktējusi kā ierobežotu, tomēr spēka lietošanu pret to. Krievijas Ārlietu ministrija norādīja, ka dēļ "spiediena no Turcijas un zem solidaritātes aizsega" NATO principā ir atbalstījusi lidmašīnas notriekšanu.⁶⁹

Krievijai savukārt tiek pārmesta tās iesaistīšanās bruņotajā konfliktā ar Gruziju 2008. gadā un ar Ukrainu kopš 2014. gada kā acīmredzama abu valstu suverenitātes un teritoriālās nedalāmības pārkāpšana. No Krievijas perspektīvas raugoties, kopš PSRS sabrukuma līdz pat Gruzijas konfliktam tā starptautiskajās attiecībās balstījās neiejaukšanās pieejā. Savukārt iebrukums Gruzijā un Krimas okupācija uzskatāma par reakciju uz NATO un tās dalībvalstu īstenoto politiku, jo īpaši intervenci Dienvidslāvijā 1999. gadā un tai sekojošo Kosovos valsts izveidošanu. Kā intervijā atzīmē Krievijas Ārējās un drošības padomes vadītājs S. Karaganovs, "ar dūres sitienu apturot NATO paplašināšanu, Krievija nospēlēja drošības nesēja lomu. Pretējā gadījumā situācija novestu līdz lielam Eiropas karam. Ukrainas iestāšanās NATO noteikti izprovocētu šādu konfliktu".⁷⁰

Ar iepriekš minēto saistīta pamataktā ietvertā apņemšanās par caurspīdību aizsardzības politiku un militāro doktrīnu veidošanā un ieviešanā, kā arī sadarbība CFE līguma pielāgošanā. 2007. gadā Krievija apturēja savu dalību CFE līguma ietvaros, pamatojot to ar NATO tālākas paplašināšanās plāniem, NATO dalībvalstu liktajiem šķēršļiem līguma ieviešanai un pielāgošanai. Krievija formāli paziņoja, ka pilnībā pārtrauc savu dalību līgumā no 2015. gada 11. marta, pamatojot to ar NATO faktisku CFE līguma pārkāpumu. Līdz ar to Krievija nesaskata ne politisku, ne citu pamatu tā pastāvēšanas jēgai, turklāt tas Krievijai nesot ekonomiskus un finansiālus zaudējumus.⁷¹ Tāpat Krievija ir bijusi "mazāk caurspīdīga" par NATO savās militārajās aktivitātēs. Tas attiecināms uz selektīvo "Atvērto debesu" līguma (paredz tiesības tā dalībvalstīm veikt saskaņotus novērošanas lidojumus citu līguma dalībnieku teritorijās)⁷² piemērošanu. Līdzīga situācija pastāv pēkšņu liela apmēra militāro mācību un militārās gatavības pārbaužu rīkošanas gadījumos. Piemēram,

⁶⁹ *NATO response to Turkey shooting down a Russian bomber aircraft, Briefing by Foreign Ministry Spokesperson Maria Zakharova, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 26.11.2015, http://www.mid.ru/en/briefingj/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/1951983*

⁷⁰ *Остановив НАТО, мы выступили поставщиком безопасности, LENTA.RU, 30.05.2016, <https://lenta.ru/articles/2016/05/30/strategy/>*

⁷¹ *Заявление руководителя Делегации Российской Федерации на переговорах в Вене по вопросам военной безопасности и контроля над вооружениями А.Ю.Мазура на пленарном заседании Совместной консультативной группы по Договору об обычных вооруженных силах в Европе, Вена, 10 марта 2015 года, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 10.03.2015, http://archive.mid.ru//brp_4.nsf/newsline/DF4749F53CF96B4043257E040058061A*

⁷² *Treaty on Open Skies, Nuclear Threat Initiative, 03.04.2016, <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaty-on-open-skies/>*

vienas no Krievijas plašākajām šādām mācībām notika 2014. gada jūnijā, kad tika izsludināta trauksme, lai pārbaudītu 65 000 militārpersonu gatavību Centrālajā kara apgabalā,⁷³ bet 2015. gada martā Krievija uzsāka pēkšņu mācību operāciju, iesaistot aptuveni 80 000 karavīrus visā tās teritorijā.⁷⁴ Būtiska ir arī Krievijas izvairīšanās no NATO novērotāju aicināšanas uz savām mācībām, kā arī mācību agresīvā daba (jāmin, piemēram, mācības "Zapad", jo īpaši 2009. gadā, kad, kā Rietumos plaši pieņemts uzskatīt, tika izmēģināta Baltijas valstu nošķiršana no Polijas un simulēts kodoluzbrukums pret Poliju). Kā izteicies NATO ģenerālsekretārs J. Stoltenbergs, Krievijas militārās mācības šobrīd ir sasniegušas kopš Aukstā kara laika "nepieredzētus apmērus" un pēdējo trīs gadu laikā Krievija veikusi vismaz 18 liela apmēra mācības.⁷⁵

Kā būtiskākā Latvijas interešu kontekstā uzskatāma apņemšanās par to, ka NATO neizvietos papildus pastāvīgus būtiskus kaujas spēkus jaunajās dalībvalstīs, bet Krievija īstenos līdzīgu ierobežošanu konvencionālo spēku izvietojumā Eiropā. Tiesa gan, papildus pastāvīgu būtisku kaujas spēku apjoms nav definēts ne pamataktā, ne arī kādā citā publiski pieejamā dokumentā. Tas ļauj gan NATO, gan arī Krievijai piedāvāt dažādas interpretācijas par pieļaujamo spēku apjomu. Intervijās NATO strādājošie norādīja, ka pamataкта veidošanas laikā diskusija bijusi par to, vai ar būtiskiem kaujas spēkiem būtu saprotamas brigādes vai pat divīzijas lieluma vienības. Starp pamataкта izstrādes sarunu vedējiem, tostarp no Krievijas, esot bijusi nerakstīta sapratne, ka par tādām uzskatāmas vismaz brigādes lieluma vienības, tomēr kompromisa vārdā nolemts palikt pie neskaidra formulējuma, kas tobrīd apmierināja gan Krieviju, gan NATO. Tāpat pamataktā nav skaidri noteikts, vai nedefinētā apmēra bruņoto spēku vienības būtu attiecināmas uz katru jaunu NATO dalībvalsti, vai arī uz visām jaunajām dalībvalstīm kopā (kāds NATO strādājošs diplomāts intervijā norādīja, ka pamatactica izstrādes laikā Krievijas pārstāvji skaidri atzinuši, ka tā būtu brigādes lieluma vienība katrā jaunā dalībvalstī⁷⁶).

Līdzīgi kā pamatactas kopumā, arī tajā noteikto bruņoto spēku apmēra definēšana ir politiskas interpretācijas jautājums. Šī jautājuma politisko dabu parāda NATO dalībvalstu nostāju attīstība, ko būtiski ietekmēja krīze Ukrainā. Pirms Ukrainas notikumiem faktiski nebija iedomājama ilgtermiņa sabiedroto spēku izvietojšana ne Baltijas valstīs, ne Polijā, jo īpaši tādām valstīm kā Vācija, norādot

⁷³ *Putin orders surprise drills to check combat readiness of central Russia forces*, RT, 21.06.2014,

<https://www.rt.com/news/167496-putin-central-military-drills/>;

Alexey Nikolsky, *Putin orders combat readiness check in Central Military District*, ITAR-TASS, 21.06.2014,

<http://tass.ru/en/russia/737193>

⁷⁴ Thomas Frear, *Anatomy of a Russian Exercise*, European Leadership Network, 12.08.2015,

http://www.europeanleadershipnetwork.org/anatomy-of-a-russian-exercise_2914.html

⁷⁵ Andrew E. Kramer, *Russia Announces Surprise Military Drills in South*, The New York Times, 08.02.2016,

http://www.nytimes.com/2016/02/09/world/europe/russia-announces-surprise-military-drills-in-south.html?_r=0

⁷⁶ Intervija Nr. 5 (anonīms NATO dalībvalsts diplomāts), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

uz 1997. gada pamataktā NATO uzņemtajām saistībām. Šobrīd Vācija acīmredzot ir gatava atbalstīt rotējošu ilgtermiņa spēku izvietošānu Austrumeiropā, tostarp arī potenciāli uzņemoties vadību par vienu no četriem Baltijas valstīs un Polijā izvietojamajiem bataljoniem. Tomēr būtiski norādīt, ka arī pēc Ukrainas krīzes Vācijas kanclere A. Merkele šo jautājumu ir saistījusi ar 1997. gada pamataktu. Piemēram, 2014. gada jūlijā pēc tikšanās ar toreizējo NATO ģenerāļsekretāru A. F. Rasmusenu atbildē uz jautājumu par pastāvīgu spēku izvietošānu Austrumeiropā viņa teica: "Mēs runājam par to, ka NATO-Krievijas aktam nešaubīgi jāpaliek spēkā."⁷⁷ Arī 2016. gada aprīlī, tiekoties ar Latvijas Ministru prezidentu M. Kučinski, Vācijas kanclere uzsvēra, ka "veicot pasākumus NATO dalībvalstu drošības palielināšanai, ir nepieciešams ievērot Krievijas – NATO pamataktu."⁷⁸ Tādējādi var pieņemt, ka NATO Varšavas samitā 2016. gada jūlijā gaidāmais lēmums par bataljona apmēra kaujas vienību izvietošānu katrā no Baltijas valstīm un Polijā ir sasaistīts ar pašreizējo NATO dalībvalstu izpratni par drošības situāciju un šī lēmuma savietojamību ar 1997. gada pamataktu.

Papildus minētajam, var norādīt, ka ilgtermiņā rotējošas bataljona līmeņa vienības katrā no valstīm nevar tikt uzskatītas par būtisku kaujas spēku izvietošānu iepretim Krievijas daudz apjomīgākajiem spēkiem Baltijas valstu tuvumā (saskaņā ar atsevišķām aplēsēm Krievijas Rietumu kara apgabalā atrodas aptuveni 250 000 līdz 300 000 militārpersonu jeb aptuveni 40% no Krievijas bruņotajiem spēkiem⁷⁹). Kā norāda Aizsardzības ministrijas pārstāvis NATO A. Rikveilis, "ar pašreiz plānotajiem bataljona apmēra spēkiem katrā no valstīm mēs ne tuvu neesam interpretācijai par "būtiskiem kaujas spēkiem", kādu piedāvātu jebkurš militārais eksperts".⁸⁰ Īpaši Baltijas valstu gadījumā šāda apmēra spēki ne tuvu nespēs skaitliski līdzināties Krievijas bruņoto spēku apmēram tās Rietumu kara apgabalā. Tāpēc salīdzinošā perspektīvā bataljona līmeņa vienību izvietošāna katrā no četrām valstīm nevarētu tikt uzskatīta par būtisku kaujas spēku izvietošānu.

Neskatoties uz minēto, Krievija ir apsūdzējusi NATO par nepieturēšanos pie pamataкта saistībā ar "jaunajās dalībvalstīs" jau izvietotajiem rotējošajiem papildspēkiem kopš 2014. gada pavasara. Krievijas prezidenta administrācijas vadītājs S. Ivanovs, komentējot NATO sabiedroto spēku izvietošānu Baltijas valstīs un Polijā uzsvēra, ka tas ir "tiešs 1997. gada akta, kurā deklarēta atteikšanās no pastāvīgu militāru spēku izvietošānas jaunajās dalībvalstīs, pārkāpums"⁸¹. Atbildē

⁷⁷ *Merkel sceptical of NATO deployments in Eastern Europe*, EurActiv (Reuters), 03.07.2014, <http://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/merkel-sceptical-of-nato-deployments-in-eastern-europe/>

⁷⁸ *Merkel urges observance Russia-NATO Act while enhancing NATO security*, TASS, 29.04.2016, <http://tass.ru/en/world/873360>

⁷⁹ Uģis Romanovs, Mārtiņš Vērdiņš, Andris Sprūds, *Krievijas drošības politika iepretim kaimiņvalstīm līdz 2020. gadam: draudi un iespējas Latvijai*, Latvijas Ārpolitikas institūts, 2015, http://liia.lv/site/docs/Web_iz-klajums_LAI-AM_Krievijas_drosibas_politika_2015.pdf, 12

⁸⁰ Intervija Nr. 8 (Latvijas Aizsardzības ministrijas pārstāvis NATO A. Rikveilis), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

⁸¹ *Иванов: Батальоны НАТО помогают рисовать образ врага в лице России*,

uz NATO rīcību, kā 2016. gada janvārī paziņoja Krievijas aizsardzības ministrs S. Šoigu, Krievija palielinās savu militāro klātbūtni gar tās rietumu robežu "NATO pieaugošās aktivitātes un militārās infrastruktūras izvietojuma Austrumeiropā dēļ", izveidojot trīs jaunas divīzijas un piecus jaunus stratēģisko kodolieroču raķešu pulkus.⁸² Krievijas Drošības padomes, Ārlietu ministrijas un Valsts domes padomnieka S. Rogova skatījumā, šādā veidā NATO infrastruktūra turpina tuvoties Krievijas robežām. Viņa skatījumā, četrus bataljonu izvietojuma Baltijas valstīs un Polijā faktiski nozīmē "pastāvīga karaspēka izvietojumu tieši pie Krievijas robežām, kaut arī oficiāli tas tiks dēvēts par rotējošu". No Krievijas skatupunkta, NATO šādā veidā vēlās turpināt pārņemt kādreizējās Krievijas ietekmes zonas, ignorējot Krievijas "legitīmās intereses" un radot tiešus draudus Krievijai. Pastāvīgu spēku izvietojuma liks Krievijai justies nedroši. Tā savukārt bruņosies un tādējādi padarīs pašas Baltijas valstis nedrošākas, un tādējādi "Baltijas valstis var kļūt par Krievijas pirmo mērķi konflikta gadījumā"⁸³.

2.3. Iespējamā 1997. gada pamataкта attīstība: scenāriji un izvēles

Nemot vērā Krievijas nepieturēšanos pie pamataкта, publiskajā telpā par vairāk apspriestajām ir kļuvušas ieceres par tā pārskatīšanu. Piemēram, Polijas ārlietu ministrs V. Vaščikovskis 2015. gada novembrī norādīja, ka pamataкts pašreizējā drošības situācijā vairs nav atbilstošs, jo "Krievija ir agresors".⁸⁴ Arī Igaunijas prezidents T. H. Ilvess 2015. gada aprīlī pauda, ka pamataкts ir novecojis, norādot uz 1997. gada un pašreizējās drošības vides atšķirībām.⁸⁵ Publiskos izteikumos un diskusijās kopumā iezīmējas šādi būtiskākie punkti tam, lai 1997. gada pamataкts tiktu pārskatīts denonsēšanas vai grozīšanas formā: Krievija ir

Федеральное агентство новостей, 18.06.2016, <http://riafan.ru/530475-ivanov-batalony-nato-pomogayut-risovat-obraz-vraga-v-lice-rossii>

⁸² *Russia to Deploy More Force at Western Border to Counter NATO*, The Moscow Times, 03.06.2016, <http://www.themoscowtimes.com/news/article/russia-to-deploy-more-force-at-western-border-to-counter-nato/571269.html>;

Западную границу России прикроют три новые дивизии, Ведомости, 12.01.2016, <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2016/01/13/623777-granitsu-prikroyut>

Russia announces plans to deploy military divisions on Western border and form new nuclear regiments, The Independent, 12.01.2016, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-announces-plans-to-deploy-military-divisions-on-western-border-and-form-new-nuclear-regiments-a6807906.html>

⁸³ Intervija Nr. 1 (Krievijas Drošības padomes, Ārlietu ministrijas un Valsts domes padomnieks S. Rogovs), veikta 18.05.2016, Rīgā, Latvijā

⁸⁴ *Minister Witold Waszczykowski in Washington: the main goal of my visit are efforts to strengthen Poland's security and that of NATO's entire eastern flank*, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland, http://www.mfa.gov.pl/en/news/they_wrote_about_us/minister_witold_waszczykowski_in_washington_the_main_goal_of_my_visit_are_efforts_to_strengthen_poland_s_security_and_that_of_nato_s_entire_eastern_flank;jsessionid=54691598800133FF42A8A733E9D45A2B.cmsap5p

⁸⁵ *Estonian head of state to the German Minister of Defence: permanent deterrence units in NATO border states are required in the current security situation*, Office of the President, 14.04.2015, <https://www.president.ee/en/media/press-releases/11271-estonian-head-of-state-to-the-german-minister-of-defence-permanent-deterrence-units-in-nato-border-states-are-required-in-the-current-security-situation/index.html>

pārkāpusi pamataktu (Krievijas agresija pret Gruziju 2008. gadā un Ukrainu kopš 2014. gada, tās izstāšanās no CFE līguma, būtisku kaujas spēku izvietošana NATO dalībvalstu tuvumā, provokatīva gaisa kuģu rīcība pret NATO dalībvalstu gaisa kuģiem un kuģiem u.c.); pamatakts neatbilst pašreizējai faktiskajai drošības situācijai (Krievija ir izrādījusi agresīvu rīcību pret citām valstīm un tā pozicionē NATO kā sāncensi vai pat ienaidnieku, NATO ir paplašinājusies no 16 dalībvalstīm 1997. gadā līdz 28 dalībvalstīm); pamatakts ierobežo NATO rīcības brīvību (jo īpaši, attiecībā uz pastāvīgu kaujas spēku izvietošana Baltijas valstīs un Polijā, bet Krievijai pamatakts nenosaka tikpat skaidrus ierobežojumus).

Tā kā NATO un tās dalībvalstu ietvaros pastāv maz šaubu par to, ka Krievija ir pārkāpusi pamataktu, par loģisku varētu tikt uzskatīta **pamataкта grozīšana** atbilstoši aktuālajai situācijai. Tomēr tieši iespējamais grozīšanas process, jeb tā ierobežojumi, padara šo iespēju par maz ticamu no abu pušu pozīcijām. Maz ticams, ka NATO un Krievija varētu spēt vienoties par līdzšinējās sadarbības novērtējumu un pašreizējās drošības situācijas vērtējumu, uz kā būtu balstāms iespējami labots pamatakts. Ar to saistīts ir apstākļi, ka abas puses diez vai spētu vienoties par jauniem vispārējās sadarbības principiem, tostarp to, vai abas puses vispār uzskata vienu otru par partneriem, kā arī tālākiem praktiskās sadarbības pasākumiem. Tāpēc no saturiskās puses labota pamataкта kontekstā varētu faktiski runāt tikai par konsultāciju un politiskās sadarbības mehānismiem, jo, kā intervijā norādīja kāds NATO darbinieks, "šobrīd nav īsti skaidrs, par ko ar Krieviju sarunāties".⁸⁶

Latvijas interešu kontekstā būtiski norādīt, ka, ja tiktu mēģināts labot šo dokumentu, visticamāk no tā iegūtu tieši Krievija, bet ne NATO un jo īpaši tās "jaunās dalībvalstis". Tā kā ikvienās sarunās tiek mēģināts panākt abām pusēm pieņemamu iznākumu, ir maz ticams, ka Krievija varētu piekrist visām NATO pozīcijām par pašreizējo situācijas vērtējumu. Turklāt, ņemot vērā Krievijas tradicionāli īstenoto politiku "sagrābt un runāt pēc tam", Krievija visticamāk aicinātu sarunas uzsākt no pašreizējās pozīcijas, tādējādi leģitimējot pašreizējo faktisko situāciju Ukrainā un Gruzijā, kā arī savu bruņoto spēku pašreizējo izvietojumu savā teritorijā. Bez tam, Krievija pamataкта grozīšanas laikā varētu vēlēties uzstādīt jaunas prasības NATO, kas varētu novest pie vēl lielākiem ierobežojumiem NATO darbībā. Ne mazāk būtiski ir norādīt, ka vienošanās par jaunu redakciju NATO dalībvalstu starpā ir maz ticama, ņemot vērā to pretrunīgo attieksmi pret Krieviju, it īpaši ar Poliju, Baltijas valstīm vienā un Vāciju un Franciju otrā pusē. Pēdējās varētu uzskatīt, ka Krievijai iespējams būtu jādod plašākas manevra iespējas un tāpēc nepieciešama lielāka piekāpšanās no NATO puses.

Kā cita no publiskajā telpā apspriestākajām iespējām ir **vienpusējā NATO atkāpšanās** no 1997. gada pamataкта, to pamatojot ar dokumenta neatbilstību pašreizējai drošības situācijai, Krievijas nepieturēšanos pie pamataкта un faktiski

⁸⁶ Intervija Nr. 3 (anonīms NATO darbinieks), veikta 27.05.2016 NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

tikai vienaspusējo NATO pieturēšanos un tādējādi sevis "pašierobežošanu". Pamataakta denonsēšana varētu būt skaidrs signāls Krievijai, ka NATO dalībvalstis ir vienotas izpratnē par to, ka Krievija ir pārkāpusi pamataktu un NATO nevēlas turpināt vienaspusēji ierobežot savu rīcības brīvību. Tomēr līdzīgi kā attiecībā uz iespējamu pamataakta abpusēju saskaņotu grozīšanu, arī šajā gadījumā būtu faktiski neiespējami panākt vienošanos starp NATO dalībvalstīm. Lai gan var pieņemt, ka teorētiski šādu rīcību varētu atbalstīt Polija un Baltijas valstis, maz ticams, ka to varētu atbalstīt ievērojams skaits citu NATO dalībvalstu.

Kā būtiskākais arguments pret vienaspusēju NATO denonsēšanu uzskatāma daudzu NATO dalībvalstu nevēlēšanās saasināt attiecības ar Krieviju. Piemēram, kādas bijušās ASV Valsts departamenta amatpersonas skatījumā iepriekš minētie T. H. Ilvesa un V. Vaščikovska izteikumi ļauj Krievijai pozicionēt Baltijas valstis un Poliju kā valstis, kas apzināti vēlas konfrontēt ar Krieviju.⁸⁷ Krievijas Ārlietu ministrija atbildē uz augstāk minētajiem Polijas ministra izteikumiem norādīja, ka "mēs uztveram šos paziņojumus kā daļu no Rietumu sabiedrības ideoloģiskās smadzeņu skalošanas, gatavojoties NATO samitam Varšavā 2016. gada jūlijā. Mēs uzskatām, ka šie apgalvojumi ir ļoti bīstami un absolūti provokatīvi."⁸⁸ Arī Latvijas vēstnieks NATO I. Bērziņš norāda, ka "pamataakta denonsēšanu Krievija uztvertu kā agresīvu soli, un Krievijā amatpersonas pašas bieži vien pašas tic saviem stāstiem par "NATO agresivitāti"⁸⁹. Līdz ar to tas var dot papildus argumentus NATO kā ienaidnieka tālākai pozicionēšanai Krievijā un jaunu militāru pretsoļu īstenošanā.

Lai gan pamataakts patiešām ir uzskatāms par vienaspusēju NATO "pašierobežošanu", tomēr tajā noteiktais šobrīd neierobežo NATO iecerēto rīcību savu Austrumeiropas dalībvalstu aizsardzības stiprināšanā. Raugoties no Latvijas pozīcijām un pieņemot interpretāciju, ka bataljona līmeņa kaujas grupas izvietošana katrā no Baltijas valstīm un Polijā ir atbilstoša pašreizējai pamataakta redakcijai, par maz ticamu uzskatāma iespēja, ka pamataakta denonsēšanas gadījumā varētu tikt panākta lielāka sabiedroto militārā klātbūtne par to, par kādu vienošanos plānots panākt NATO Varšavas samitā 2016. gada jūlijā. To parāda pašreizējie izaicinājumi četru bataljonu nokomplektēšanā, kā arī atsevišķu dalībvalstu, īpaši Vācijas, aizvien samiernieciskā retorika pret Krieviju. Piemēram, pēc 2016. gada jūnijā Polijā notikušajām NATO mācībām "Anakonda-16" Vācijas Ārlietu ministrs F. V. Štainmaiers brīdināja, ka šādas mācības var sarežģīt attiecības

⁸⁷ Intervija Nr. 9 (anonīma bijusī ASV Valsts departamenta amatpersona), veikta 19.05.2016, Vašingtonā, ASV

⁸⁸ *Polish Foreign Minister Witold Waszczykowski's call to annul the 1997 Russia-NATO Founding Act*, Briefing by Foreign Ministry Spokesperson Maria Zakharova, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 26.11.2015, http://www.mid.ru/en/brifingi/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/1951983

⁸⁹ Intervija Nr. 10 (Latvijas vēstnieks NATO I. Bērziņš), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

ar Krieviju, tāpēc "mums šobrīd nevajadzētu uzkurināt situāciju ar skaļu zobenu šķindināšanu un uzmācīgiem kara saucieniem".⁹⁰

Par mazāk apspriesto un arī vienu no mazāk ticamajām iespējām uzskatāma **vienpusēja Krievijas atkāpšanās** no 1997. gada pamataкта. Krievijai būtu ievērojami mazāk argumentu, lai pamatotu šādu rīcību. Tā varētu skaidrot šādu lēmumu ar plānoto bataljona lieluma kaujas grupu izvietojumu Baltijas valstīs un Polijā, NATO militārajām mācībām to robežu tuvumā, NATO pretraķešu aizsardzības elementu izvietojumu Polijā un Rumānijā, saspīlētajām Krievijas attiecībām ar Turciju, Melnkalnes uzņemšanu NATO un tālāku paplašināšanos austrumu virzienā. Tomēr līdz šim Krievija uz šādiem pavērsieniem lielākoties ir atbildējusi ar draudiem par papildus spēku izvietojumu vai to pārgrupēšanu. Kā būtiskāks punkts no Krievijas perspektīvas vērtējams apstāklis, ka 1997. gada pamataкts kā NATO "pašierobežojošs" līdzeklis tai ir izdevīgs – NATO ir skaidri apņēmusies jaunajās dalībvalstīs neizvietot kodolieročus un neskaidrā veidā, bet tomēr ir apņēmusies neizvietot papildus pastāvīgus būtiskus kaujas spēkus jaunajās dalībvalstīs. Tas Krievijai dod iespēju pastāvīgi kritizēt NATO par faktiski jebkādiem tās plāniem paplašināt sabiedroto militāro klātbūtni NATO austrumu dalībvalstīs. To parāda arī Krievijas reakcija uz jau minētajiem Polijas ministra 2015. gada novembra izteikumiem, cita starpā uzsverot, ka pamataкts ir "Eiropas militārās drošības stūrakmens un fundamentāla vienošanās".⁹¹

Kā vēl vienu no pamataкtā tālākās attīstības iespējām var apskatīt **abpusēju NATO un Krievijas vienošanos par pamataкta darbības izbeigšanu**. Tomēr šī iespēja uzskatāma par vēl mazāk ticamu par iepriekšējām, summējot visus iepriekš apskatītos argumentus pret vienpusēju pamataкta denonsēšanu kā no vienas, tā arī no otras pamataкtu parakstījušās puses.

NATO un Krievijas **sadarbības turpināšana pašreizējās pamataкta redakcijas ietvaros** ir vērtējama kā ticamākā no visām iespējām, ņemot vērā zemo iespējamību, ka pamataкtu varētu denonsēt kāda no pusēm vienpusēji vai arī pēc abpusējas vienošanās vai arī to grozot. No vienas puses, tas joprojām uzskatāms par NATO faktiski vienpusēju apņemšanos un sevis iegrožošanu apmaiņā pret Krievijas apņemšanos kopumu, ko tā acīmredzami pārkāpj. No otras puses, pamataкta saglabāšanu pašreizējā redakcijā var uzskatīt par "mazāko ļaunumu". Pie pašreizējās redakcijas ir iespējams Krievijai skaidrot NATO principiālo pieturēšanos pie pamataкta un atbildēt uz Krievijas kritiku par NATO nepieturēšanos pie tās saistībām tai norādīt par tās nepildītajām saistībām un pamataкta pārkāpšanu. Turklāt, kā norāda kādas NATO dalībvalsts diplomāts, tad NATO

⁹⁰ German minister warns NATO of 'saber-rattling' against Russia, Reuters, 18.06.2016,

<http://www.businessinsider.com/r-german-minister-warns-nato-of-saber-rattling-against-russia-2016-6>

⁹¹ Polish Foreign Minister Witold Waszczykowski's call to annul the 1997 Russia-NATO Founding Act, Briefing by Foreign Ministry Spokesperson Maria Zakharova, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 26.11.2015, http://www.mid.ru/en/brifingi/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/1951983

nevajadzētu sevi parādīt kā tādu, kas "saplēš dokumentus", bet gan tai "jāparāda, ka tā respektē savas apņemšanās".⁹² Tāpat pamataкта saglabāšana pašreizējā redakcijā nedod Krievijai papildus argumentus un pamatu tālākai savu bruņoto spēku apjomu palielināšanai pie NATO dalībvalstu robežām, tādējādi novēršot būtisku bruņošanās sacensību.

NATO pieturēšanās pie pamataкта tā pašreizējā redakcijā paredzama arī gadījumā, ja attiecības NATO un Krievijas starpā saasināsies, piemēram, atsākoties Krievijas atbalstītai karadarbībai Ukrainas dienvidaustrumu daļā. Šādā situācijā atkāpšanās no pamataкта lielākās daļas NATO dalībvalstu izpratnē varētu tikt uzskatīta par nevajadzīgu atteikšanos no dialoga instrumenta attiecībās ar Krieviju. NATO vienpusēja atkāpšanās no pamataкта par ticamu uzskatāma vienīgi, ja Krievija militāri vērstos pret kādu NATO dalībvalsti vai arī tā būtiski destabilizētu drošības situāciju Eiropā, piemēram, izvērstu atklātu agresiju pret kādas kaimiņvalsts, piemēram, Ukrainas, Gruzijas vai Moldovas, suverenitāti.

Latvijas interešu kontekstā būtiski atzīmēt jau iepriekš norādīto, ka pamataкts neierobežo faktiski nekādas NATO šobrīd plānotās kolektīvās aizsardzības aktivitātes Austrumeiropā un ir maz ticama jebkādu apjomīgāku pasākumu īstenošanas iespēja pamataкта denonsēšanas gadījumā. Kā intervijā norādīja kāda Latvijas Aizsardzības ministrijas amatpersona, "nav tik būtiski, kas notiek ar 1997. gada pamataкtu. Latvijai būtiskākais neatkarīgi no pamataкта likteņa ir nodrošināt pastāvīgu sabiedroto klātbūtni savā teritorijā."⁹³

NATO un Krievijas 1997. gada pamataкts tika noslēgts atšķirīgā drošības vidē, ko ir mainījusi kā NATO funkcionālā un ģeogrāfiskā transformācija, tā arī Krievijas iekšpolitiskā un ārpolitiskā nostiprināšanās, tostarp agresijas izrādīšana pret tās kaimiņvalstīm. Ir acīmredzama Krievijas nepieturēšanās pie pamataкtā ietvertajām apņemšanām, jo īpaši saistībā ar tās rīcību Gruzijā un Ukrainā. Tomēr arī NATO pieturēšanās pie pamataкта 1999. gada Kosovas intervences un citu konfliktu kontekstā ir diskutabla. Lai gan 1997. gada pamataкts nav ideāls, vairs neatbilst pašreizējai drošības videi un ir ticis dažādos veidos pārkāpts, tomēr šobrīd no Latvijas interešu viedokļa tas ir vērtējams kā "mazākais ļaunums". Tajā ietvertais skaidrojums par papildus pastāvīgu būtisku kaujas spēku izvietojumu ir politiskas interpretācijas jautājums, lai gan iepretim Krievijas daudz apjomīgākiem spēkiem tam nebūtu jāierobežo NATO sabiedroto bataljona līmeņa kaujas vienību izvietojuma Baltijas valstīs. Tajā pašā laikā bataljona līmeņa vienību sagaidāmā izvietojuma nedod pamatu attiecību eskalācijai ar Krieviju, vienlaikus saglabājot pamata sadarbības ietvaru ar Krieviju, kas pārskatāmā nākotnē paliks militāri spēcīgākā NATO kaimiņvalsts. Ņemot vērā gan Krievijas, gan NATO intereses un

⁹² Intervija Nr. 5 (anonīms NATO dalībvalsts diplomāts), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

⁹³ Intervija Nr. 11 (anonīma Latvijas Aizsardzības ministrijas amatpersona), veikta 10.05.2016, Latvijas Aizsardzības ministrijā, Rīgā, Latvijā

dažādās pozīcijas alianses iekšienē, ir maz ticams, ka pamataktu varētu denonsēt kāda no pusēm, vai arī par denonsēšanu vai labošanu varētu vienoties abas puses. Tāpēc ticamākā iespēja ir pamataakta saglabāšana esošajā redakcijā, kas kalpos par ietvaru, kā minimums, politiskam dialogam nākotnē.

3. NATO UN KRIEVIJAS ATTIECĪBU ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS

Neskatoties uz Krievijas relatīvi mazākajām militārajām spējām salīdzinājumā ar NATO, Krievija joprojām ir militāri spēcīgākā alianses robežvalsts un valsts ar vienu no lielākajiem kodolieroču arsenāliem pasaulē. Tāpēc sadarbība starp NATO, tās dalībvalstīm un Krieviju nākotnē ir neizbēgama – arī ņemot vērā vēsturisko attiecību cikliskumu spektrā starp sadarbību un konfliktiem. Kā tiek norādīts iepriekšējā nodaļā, visticamāk tiks saglabāts 1997. gada pamataakts tā pašreizējā redakcijā, neskatoties uz tā neatbilstību pašreizējai drošības situācijai Eiropā un tajā noteikto apņemšanos neizpildi.

Starp abām pusēm ir nepieciešams turpināt politisko dialogu, kas jau ir aizsākts ar NATO un Krievijas Padomes sanāksmju atjaunošanu. Tomēr vēl citās jomās sadarbībai ir abpusējs potenciāls, vienlaikus neupurējot intereses nesamierināmos jautājumos (NATO gadījumā – attīstīt spējas aizsargāt visas tās dalībvalstis un saglabāt principiālu nostāju Ukrainas krīzes kontekstā). Tās ir, piemēram, jaunas bruņošanās sacensības novēršana un incidentu eskalācijas risku mazināšana, sadarbība stabilitātes veicināšanā postpadomju telpā, kā arī terorisma risku mazināšana.

3.1. Bruņošanās novēršana un risku mazināšana

Valstu vai to bloku ar ievērojamu militāro potenciālu līdzāspastāvēšana faktiski ikvienā situācijā rada bruņošanās dilemmu – kāda apmēra un kādi ieguldījumi nepieciešami, lai nodrošinātu savu drošību, bet vienlaikus nenovestu pie nepārtrauktas "bruņošanās spirāles", kad vienas puses spēka palielināšana noved pie otras centieniem palielināt savējo. Aukstā kara beigu posmā, kā arī pēc tam izveidotie bruņojuma kontroles mehānismi noveda pie bruņojuma apmēra samazinājuma un līdzsvarotas bruņošanās attīstības. Tomēr līdz ar ASV un NATO un Krievijas attiecību pakāpenisko pasliktināšanos kopš pagājušās desmitgades otrās puses, līdz ar to darbības ierobežošanu vai apturēšanu ir pakāpeniski zudusi bruņojuma kontroles mehānismu efektivitāte.

2007. gadā Krievija apturēja savu dalību CFE līguma ietvaros, bet tā pilnībā pārtrauca savu dalību šajā līgumā no 2015. gada 11. marta. Arī tā saukto "Atvērto debesu" līgumu Krievija piemēro selektīvi, atrodot dažādus iemeslus, lai ierobežotu citu līguma dalībnieku iespējas veikt lidojumus virs tās teritorijas un tādējādi mazinot savu militāro darbību caurskatāmību. Lai gan par tā saukto "INF līgumu" par vidēja un tuva rādiusa raķešu ierobežošanu 2015. gadā ASV un Krievija panāca vienošanos tā attīstībai par daudzpusēju mehānismu, tālāka attīstība līguma ietvaros nav notikusi, jo abu pušu attiecības šajā jautājumā saasinājās 2016. gada

maijā, kad Rumānijā tika aktivēta ballistisko raķešu aizsardzības sistēma.⁹⁴ Kā norādīja Krievijas Ārlietu ministrijas pārstāvis, ASV rīcība pārkāpj "INF līgumu" un rada tiešus draudus Krievijas drošībai,⁹⁵ kā arī "ir daļa no Krievijas militārās un politiskās sasaistīšanas politikas".⁹⁶ Turklāt kā paziņoja Krievijas prezidenta pārstāvis D. Peskovs, "...mūsu eksperti ir pārliecināti, ka ABM sistēma rada noteiktus draudus Krievijai. ... Tiek veikti pasākumi, lai Krievijā nodrošinātu nepieciešamo drošības līmeni. ... Prezidents pats ir atkārtoti jautājis..., pret ko šī sistēma darbosies."⁹⁷

Arī "Jaunais START" līgums par stratēģisko ieroču ierobežošanu vēl aizvien ir spēkā, taču tā efektivitāte praksē ir ierobežota. Ja vēl 2015. gada sākumā tika uzskatīts, ka abas puses ir panākušas ievērojamu progresu, lai līdz 2018. gadam sasniegtu mērķus par kodolgalviņu skaita samazināšanu (2015. gada nogalē ASV paziņoja par tās stratēģisko kodolgalviņu skaita samazināšanu), Krievijas kodolgalviņu apjoms saskaņā ar ASV informāciju ir palielinājies.⁹⁸ Turklāt jau 2015. gada martā tika ziņots par to, ka Krievija ne tikai plāno Kaļiņingradas apgabālā izvietot "Iskander" tipa raķetes (tās var izmantot gan konvencionālo, gan kodolieroču nogādāšanai mērķī), bet arī izvietot stratēģiskos bumbvedējus Krimas pussalā.⁹⁹ Bruņojuma kontroles mehānismiem līdzīga situācija ir arī attiecināma uz Krievijas teritorijā notiekošajām mācībām – Krievija pastāvīgi izmanto "pēkšņās mācības" vai bruņoto spēku gatavības pārbaudes, uz kurām to pēkšņuma dēļ nav iespējams nosūtīt starptautiskos novērotājus.

Pēdējo gadu laikā ir būtiski augusi Krievijas gaisa spēku aktivitāte NATO dalībvalstu robežu tuvumā. Lai gan kopumā Krievijas kara lidmašīnas reti pārkāpj NATO dalībvalstu gaisa telpu, tās regulāri veic lidojumus ar izslēgtiem raidītājiem NATO dalībvalstu, jo īpaši Baltijas valstu, tuvumā un atsakās sevi identificēt (šādā veidā Krievijas militārie gaisa kuģi darbojas arī Ziemeļjūrā, Arktikā un citviet). Tāda rīcība un arī apzināti agresīvi manevri ir noveduši pie dažādiem incidentiem. Piemēram, 2014. gada decembrī Krievijas kara lidmašīna gandrīz izraisīja sadursmi ar civilo gaisa kuģi, bet 2016. gada aprīlī Krievijas kaujas lidmašīna pietuvojās tikai

⁹⁴ *Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-range and Shorter-range Missiles (INF Treaty)*, Nuclear Threat Initiative, 22.06.2016, <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaty-between-the-united-states-of-america-and-the-union-of-soviet-socialist-republics-on-the-elimination-of-their-intermediate-range-and-shorter-range-missiles/>

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ *U.S. activates Romanian missile defense site, angering Russia*, Reuters, 12.05.2016, <http://www.reuters.com/article/us-nato-shield-idUSKCN0Y30JX>

⁹⁷ Andrew E. Kramer, *Russia Calls New U.S. Missile Defense System a 'Direct Threat'*, The New York Times, 12.05.2016, http://www.nytimes.com/2016/05/13/world/europe/russia-nato-us-romania-missile-defense.html?_r=0

⁹⁸ *Treaty between The United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (New START)*, Nuclear Threat Initiative, 04.2016, <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/treaty-between-the-united-states-of-america-and-the-russian-federation-on-measures-for-the-further-reduction-and-limitation-of-strategic-offensive-arms/>

⁹⁹ Vladimir Isachenkov, *Russia is putting state-of-the-art missiles in its westernmost Baltic enclave*, Business Insider, 18.03.2015, <http://www.businessinsider.com/russia-placing-state-of-the-art-missiles-in-kaliningrad-2015-3>

dažu metru attālumā no Baltijas jūrā peldošā ASV bruņoto spēku kuģa "Donald Cook". ASV pēdējo incidentu aprakstīja kā "uzbrukuma simulāciju" un tuvāko un riskantāko sadursmi starp abu valstu bruņotajiem spēkiem pēdējo gadu laikā.¹⁰⁰

Tā kā ir sagaidāma ilgstoša un pastiprināta NATO sabiedroto klātbūtne, īpaši Baltijas jūras un Melnās jūras reģionā, neizbēgami palielināsies arī incidentu iespējamība starp NATO un Krievijas bruņotajiem spēkiem. Tieši tāpēc par vienu no apspriestākajiem jautājumiem ir kļuvusi nepieciešamība uzlabot izvairīšanos no ierobežotu incidentu pāraugšanas lielāka apmēra incidentos, piemēram, līdz lidaparātu notriekšanai. Ticamākais Krievijas mērķis ar militāro lidmašīnu un kuģu pietuvošanos NATO dalībvalstu robežām, kuģiem un gaisa kuģiem ir vēlme norādīt, ka tā nevēlas citu valstu bruņoto spēku elementu atrašanos tik tuvu savām robežām.

Iespējams, šādu Krievijas rīcību pamato stratēģiskais mērķis panākt jaunu vienošanos ar NATO vai tās dalībvalstīm, kas paredzētu Krievijas brīdināšanu par NATO lidmašīnu un kuģu tuvošanos tās teritorijai vai pat vienošanos par netuvošanos noteiktā attālumā. Mēģinājumi vienoties ar Krieviju visticamāk ierobežotu NATO spēku "pārvietošanās brīvību" starp tās dalībvalstīm (ģenerālsekretārs J. Stoltenbergs 2016. gada 14. jūnijā norādīja, ka "NATO no savas puses turpinās meklēt ceļus, kā uzlabot tās spēku pārvietošanās brīvību Eiropā"¹⁰¹). Turklāt jāatzīmē, ka jau pastāv atsevišķi divpusējie līgumi – 1972. gadā noslēgtais ASV un Padomju Savienības līgums par negadījumiem jūrā¹⁰², 1989. gadā noslēgtais Padomju Savienības un ASV līgums par bīstamu militāro aktivitāšu novēršanu¹⁰³. Kā intervijā uzsver kāds NATO strādājošs diplomāts, tad turpmāk incidentu izvairīšanās regulējums visdrīzāk paliks divpusējā līmenī un netiks veidoti jauni daudzpusēji juridiski instrumenti. Lai gan esot saprotamas atsevišķu NATO Dienvidēiropas valstu bažas (to kuģi un gaisa kuģi dodas uz Baltijas jūru un tām pārsvarā nav noslēgti incidentu novēršanas līgumi ar Krieviju), šo valstu interešu aizstāvībai esot jāvadās no sabiedroto solidaritātes viedokļa un to divpusējām saistībām ar Krieviju.¹⁰⁴

Nemot vērā to, ka jebkādas vienošanās, kas varētu tikt slēgtas starp Krieviju un NATO vai arī tās dalībvalstīm, visticamāk pasliktinās NATO pozīcijas, ir maz ticama jauna divpusēja vai daudzpusēja regulējuma attīstīšana. Tajā pašā laikā

¹⁰⁰ Julian Borger, *Russian attack jets buzz US warship in riskiest encounter for years*, 13.04.2016, <https://www.theguardian.com/us-news/2016/apr/13/russian-attack-planes-buzz-uss-donald-cook-baltic-sea>

¹⁰¹ *Doorstep statement by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the start of the meetings of NATO Defence Ministers*, NATO, 14.06.2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_132351.htm

¹⁰² *Agreement Between the Government of The United States of America and the Government of The Union of Soviet Socialist Republics on the Prevention of Incidents On and Over the High Seas*, Bureau of International Security and Nonproliferation, 25.05.1972, <http://www.state.gov/t/isn/4791.htm>

¹⁰³ *Union of Soviet Socialist Republics—United States: Agreement on the Prevention of Dangerous Military Activities*, European Leadership Network, 12.06.1989, <http://www.europeanleadershipnetwork.org/medialibrary/2015/08/17/1eed3f1b/prevention%20of%20dangerous%20military%20activities.pdf>, 877-895

¹⁰⁴ Intervija Nr. 6 (anonīms NATO dalībvalsts diplomāts), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

būtu ieteicams veidot vai paplašināt neformālus saziņas kanālus starp NATO un Krieviju, lai rastu iespējas izvairīties no incidentiem un to eskalācijas. Tāpat būtu nepieciešams veikt lielāku koordināciju NATO dalībvalstu starpā, lai divpusējie juridiskie mehānismi un saziņas kanāli varētu tikt pēc iespējas efektīvāk izmantoti citu dalībvalstu vajadzībām. Maz ticams arī tas, ka varētu tikt radīti jauni bruņojuma kontroles mehānismi vai būtiski pielāgoti jau esošie. Turklāt arī tie varētu būt neizdevīgi NATO dalībvalstīm – visticamāk Krievija censtos leģitimēt pašreizējo konvencionālo spēku izvietojumu savā teritorijā, kā arī okupētajās Krimas, Dienvidosetijas un Abhāzijas teritorijās, pretim prasot plašāku NATO sabiedroto klātbūtnes ierobežošanu tās "jaunajās dalībvalstīs", kā arī izmaiņas NATO pretraķešu aizsardzības sistēmā. Tāpēc par iespējamāko varētu būt uzskatāma NATO līdzšinējā pieeja turpināt demonstrēt maksimālu tās darbības caurskatāmību, par vispārēju tās spēku izvietojumu un izmaiņām informējot Krieviju, tostarp īpaši uzsverot īstenoto pasākumu aizsardzības raksturu. Vienlaikus būtu nepieciešams uzstājīgāk aicināt Krieviju darīt to pašu un aicināt publiski skaidrot tās spēku izvietojumu un pamatojumu.

3.2. NATO un Krievijas mijiedarbība postpadomju telpā

Tā kā NATO dalībvalstu drošību ietekmē dažādi faktori ārpus tās robežām un jo īpaši tuvējos reģionos, tad ir būtiski meklēt sadarbības iespējas ar Krieviju postpadomju telpā, kuru Krievija lielākoties redz kā savu īpašo interešu zonu un nemaināmu "sarkano līniju" tālākā NATO paplašināšanās procesā. Lai gan 2008. gada NATO samitā Bukarestē alianses valstu un valdību vadītāji norādīja, ka Ukraina un Gruzija kādreiz kļūs par dalībvalstīm, tomēr līdz ar faktisko konfliktu "iesaldēšanu" Dienvidosetijā, Abhāzijā, Austrumurainā un *de facto* Krimas atrašanos neapstrīdētā Krievijas kontrolē, kā Gruzija, tā arī Ukraina atrodas tālāk no dalības NATO kā jebkad iepriekš. Pat pie visu NATO izteikto formālo kritēriju izpildes, ir maz ticams, ka par NATO dalībvalstīm varētu kļūt valstis ar neatrisinātiem teritoriālajiem konfliktiem un potenciālu kara risku ar Krieviju. NATO sadarbībā ar Ukrainu un Gruziju ir jāņem vērā, ka Krievija saglabās būtisku ietekmi uz šo valstu nākotni – pārskatāmā nākotnē ir maz ticama to teritorijā izraisīto Krievijas konfliktu atrisināšana un zaudēto teritoriju atgūšana.

Ņemot vērā līdzšinējo NATO dalībvalstu vairākuma nevēlēšanos iesaistīties Gruzijas un Ukrainas atbalstīšanā ar militāriem līdzekļiem konfliktu laikā, kā arī vairuma dalībvalstu nevēlēšanos atbalstīt to integrāciju NATO, visticamāk arī turpmāk tās paziņojumi par iespējamu abu valstu dalības NATO perspektīvu būs vienīgi deklaratīvas frāzes bez praktiska seguma. Vērtējama būtu vēl tālāka NATO un Ukrainas Komisijas un NATO un Gruzijas Komisijas darbības un ar to saistīto aktivitāšu stiprināšana. Vienlaikus šajos jautājumos NATO būtu nepieciešams uzturēt pastāvīgu dialogu ar Krieviju, skaidrojot sadarbību ar Gruziju un Ukrainu,

jo īpaši militārajā jomā. Militārā sadarbība Krievijā var tikt pārprasta vai arī citu nodomu vadīta tā var tikt apzināti interpretēta kā Krievijas "īpašo interešu" aizskaršana. Ņemot vērā mazo ticamību par NATO un tās dalībvalstu būtisku atbalstu militāru konfliktu gadījumā Gruzijai un Ukrainai, situācijas eskalācija visticamāk tikai pasliktinātu abu valstu pozīcijas.

Bez Gruzijas un Ukrainas būtiski atzīmēt neatrisināto Piedņestras konfliktu NATO dalībvalsts Rumānijas kaimiņvalstī Moldovā, kur pretēji tās varas iestāžu gribai atrodas Krievijas bruņotie spēki, "lai nodrošinātu Piedņestras sociālekonomiskā stāvokļa stabilizāciju ..., lai meklētu dzīvotspējīgu formulu Dņestras konflikta risināšanai"¹⁰⁵. Nav iespējams pilnībā izslēgt šī konflikta "aktivizēšanos" nākotnē, kur Krievijas loma tā risināšanā var būt tikpat izšķiroša kā Gruzijas un Ukrainas gadījumos. Tāpat būtisks riska potenciāls, kas jau atkārtoti materializējās bruņotās sadursmēs 2016. gada aprīlī, ir konfliktam starp Azerbaidžānu un Armēniju Kalnu Karabahā. Armēnija, kurai ir ilgstoši saspīlētas attiecības ar NATO dalībvalsti Turciju, ir Krievijas faktiski vadītās Kolektīvās drošības organizācijas (KDLO) dalībniece un tajā ir izvietoti Krievijas bruņotie spēki. Abas valstis nav paudušas skaidru vēlmi tuvināties NATO (izņemot diskusijas par iespējamu Moldovas pievienošanu Rumānijai), tāpēc abos gadījumos nav saskatāmas konkrētas NATO lomas perspektīvas. Tomēr būtiska varētu būt attiecīgi Rumānijas un Turcijas loma.

Par atšķirīgu uzskatāma NATO sadarbība Centrālāzijas un tādējādi arī netālās Afganistānas stabilizēšanā, jo īpaši ar terorismu, narkotiku tranzītu un nelegālo migrāciju saistīto risku novēršanai. Visas piecas Centrālāzijas valstis – Kazahstāna, Uzbekistāna, Kirgizstāna, Tadžikistāna, Turkmenistāna – atradās PSRS sastāvā, bet Krievija šo reģionu joprojām uzskata par savas interešu zonas neatņemamu daļu, kur tā ar mainīgām sekmēm centusies saglabāt un nostiprināt savu ietekmi. Visas piecas ir Neatkarīgo Valstu Sadraudzības (NVS) dalībnieces. Kazahstāna un Kirgizstāna ir arī Eirāzijas Ekonomiskās savienības dalībnieces, turklāt abas un arī Tadžikistāna ir Kolektīvās drošības līguma organizācijas (KDLO) biedres. Krievijas bruņotie spēki ir izvietoti Tadžikistānā, kā arī Krievija izmanto militāros objektus Kirgizstānā un Kazahstānā. Ekonomiski no Krievijas visvairāk ir atkarīgas Kirgizstāna un Tadžikistāna (piemēram, lielāko daļu Tadžikistānas ienākumu veido Krievijā nodarbināto tadžiku naudas pārvedumi).

Perspektīvā šajā reģionā problēmas var radīt jo īpaši Kazahstānā un Uzbekistānā agrāk vai vēlāk gaidāmā varas maiņa (prezidenti N. Nazarbajevs un I. Karimovs amatā ir kopš PSRS laika). Nav skaidrs, vai un kā varas maiņa varētu notikt un vai pēc tam šīs valstis spēs pastāvēt to tagadējās robežās. Tāpat nevar

¹⁰⁵ Комментарий департамента информации и печати МИД России в связи с назначением заместителя председателя правительства России Д.О.Рогозина специальным представителем президента по Приднестровью, сопредседателем межправительственной комиссии по экономическому сотрудничеству между Россией и Молдавией, Министерство иностранных дел Российской Федерации, 26.03.2012, http://www.mid.ru/web/guest/foreign_policy/international_safety/conflicts/-/asset_publisher/xIEMTQ3OvzCA/content/id/163568

izslēgt jaunu konfliktu rašanos starp valstīm vai to iekšienē (kā piemērus šeit var atzīmēt pilsoņu karu Tadžikistānā 1990. gados, Andidžanas nemierus Uzbekistānā 2005. gadā un nemierus Kirgizstānā 2010. gadā). Turklāt visās piecās, izņemot Tadžikistānu, vismaz daži procenti iedzīvotāju ir krievi (Kazahstānā krievi veido gandrīz ceturto daļu iedzīvotāju, tāpēc tradicionāli valdījušas bažas par iespējamu separātismu un tiešu Krievijas iejaukšanos). Arī savdabīgi novilkās un neskaidrās Centrālāzijas valstu robežlīnijas ik pa laikam izraisa etnisko grupu sadursmes un strīdus par teritoriju, sevišķi starp Uzbekistānu, Kirgizstānu un Tadžikistānu (valstu izvietojums ir radījis spriedzi arī saistībā ar kopīgi izmantojamo ūdens resursu sadali). Afganistānas tuvums rada ievērojamas problēmas Turkmenistānai, Uzbekistānai un Tadžikistānai, ņemot vērā iespējamo kauju pārsviešanos ārpus Afganistānas un citus ar šo valsti saistītos riskus. Būtisks risks Vidusāzijas valstīm ir radikalizācija, kas gan ne vienmēr ir bijusi saistīta ar situāciju Afganistānā, bet cita starpā arī ar dalību konfliktā Sīrijā un Irākā (pēc oficiālajiem datiem no Tadžikistānas, kā arī Kazahstānas šajā konfliktā iesaistījušies aptuveni 300, bet no Kirgizstānas aptuveni 200 cilvēki, lai gan faktiskie skaitļi attiecībā visām reģiona valstīm var būt pat trīskārt lielāki)^{106, 107}

Latvijas vēstnieks NATO I. Bērziņš intervijā norāda, ka sadarbībā ar Krieviju Centrālāzijā NATO būtu jāievēro piesardzība, ņemot vērā to, ka Krievija to varētu izmantot kā "aizsegu" savas ietekmes stiprināšanai Centrālāzijā.¹⁰⁸ Var minēt, piemēram, 2015. gada septembrī izteikto Krievijas ierosinājumu veidot kopīgus Neatkarīgo Valstu Sadraudzības (NVS) robežspēkus, ko vienlaikus var uzskatīt par mēģinājumu palielināt Krievijas ietekmi reģionā. Centrālāzijas valstis ir NATO Eiroatlantiskās sadarbības padomes (EAPC) un programmas "Partnerattiecības mieram" dalībnieces. Tāpat dažādas reģiona valstis, īpaši Kazahstāna, padziļināti iesaistās NATO aktivitātēs. Kazahstāna ir izveidojusi kājnieku bataljonu "KAZBAT" potenciālai dalībai NATO vadītās miera uzturēšanas misijās, iesaistījusies NATO militārajās mācībās, kā arī ir sadarbojusies ar NATO Afganistānas stabilizācijā, terorisma apkarošanā un citos jautājumos. Tā kā viens no Kazahstānas mērķiem sadarboties ar NATO ir Krievijas lomas līdzsvarošana (līdzīgi kā ekonomikas jomā ar Ķīnas Tautas Republiku), NATO sadarbības instrumentu attīstība var dot iespēju reģiona valstīm, īpaši Kazahstānai un Uzbekistānai, līdzsvarot Krievijas ietekmi un vienlaikus mazināt dažādus citus riskus. Perspektīvā ir maz ticama NATO iesaiste politisko un militāro jautājumu risināšanā šajās valstīs, tomēr sadarbības turpināšana ar konkrētiem projektiem tādās jomās kā bruņoto spēku reformas un narkotiku tirdzniecības apkarošana, izlietotā vai liekā bruņojuma iznīcināšanā,

¹⁰⁶ Maciej Falkowski, Józef Lang, *HOMO JIHADICUS: Islam in the former USSR and the phenomenon of the post-soviet militants in Syria and Iraq*, OSW, 09.2015, <http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/homojihadicus.pdf>, 37-38

¹⁰⁷ Plašāka informācija par aktuālo Centrālāzijas problemātiku: Māris Andžāns, *Vidusāzija – riski un iespējas. Arī Latvijai*, Laiks pasaulei, 4, 2016, 40-42

¹⁰⁸ Intervija Nr. 10 (Latvijas vēstnieks NATO I. Bērziņš), veikta 27.05.2016, NATO Galvenajā štābā Briselē, Beļģijā

robežapsardzības dienestu stiprināšana un līdzīgās jomās var būt potenciāli izdevīga kā NATO, tā arī Krievijai (līdzīgi kā iepriekš kopīgi īstenotais projekts par reģiona valstu personāla apmācību cīņā pret narkotiku pārvadāšanu).

3.3. Terorisma risku mazināšana

Kā vēl viena potenciāla NATO un Krievijas sadarbības joma ir terorisma risku mazināšana. Būtiski gan ir noteikt skaidras iespējamās sadarbības jomas robežas, lai izvairītos no pārlietu plašas tās traktēšanas. Tas ir būtiski tāpēc, ka NATO nav uzskatāma par efektīvu organizāciju cīņā ar tiešajiem terora draudu radītājiem, kas izmanto terorismu kā "vājo līdzekli" – negaidīti uzbrukt vārgākajām vietām (parasti masu pulcēšanās vietas), lai panāktu pēc iespējas lielāku upuru skaitu un rezonansi. Militāru līdzekļu izmantošana var risināt daļu no šādām problēmām, tomēr lielākoties tikai tad un arī tad tikai daļēji, ja teroristu organizāciju fiziskās bāzēs vietās ir identificējas, piemēram, kā tas bija saistībā ar "Al Kaida" bāzēs Afganistānā "Taliban" režīma valdīšanas laikā vai tā sauktās "Islāma Valsts Sīrijā un Levantē" bāzēs Sīrijā, Irākā, Lībijā un citviet. Cīņā ar konkrētu terora aktu īstenošanā iesaistītajām grupām un indivīdiem efektīvākas ir civilās institūcijas. Tādējādi militāri un citi NATO rīcībā esoši līdzekļi un mehānismi var būt atbalstoši terorisma risku mazināšanā, bet ne to pilnīgā likvidēšanā.

Attiecībā uz sadarbību ar Krieviju terorisma apkarošanas un terorisma risku mazināšanas jomā jānorāda uz Krievijas tendenci terorisma apkarošanas aizsegā īstenot citus mērķus, piemēram: cīņu ar separātismu un politisko opozīciju uz iekšējās cīņas pret terorismu fona; Sīrijas valdības atbalstīšanu un Krievijas ietekmes saglabāšanu un nostiprināšanu Tuvajos Austrumos un Vidusjūrā uz cīņas pret "Islāma Valsti Sīrijā un Levantē" un citu teroristisko grupējumu apkarošanas fona. Tāpēc iespējamā sadarbībā ar Krieviju terorisma risku mazināšana jāmeklē kā blakus iznākums citām sadarbības aktivitātēm. Pirmkārt, tā ir jau minētā sadarbība Centrālāzijā, kurai ir nesaraujama saikne ar Afganistānu, kuras stabilizācija būs aktuāla NATO vēl vismaz desmitgadi. Krievijas loma Afganistānas stabilizācijā varētu būt noderīga saistībā ar tās ietekmi kaimiņos esošajā Tadžikistānā un arī Kirgizstānā. Krievija varētu turpināt atbalstīt Afganistānas varas iestādes un īpaši to bruņoto spēku attīstību, ņemot vērā jau līdzšinējo sadarbības pieredzi. Šeit var atskatīties uz pārtraukto NATO un Krievijas Padomes Helikopteru uzturēšanas ieguldījumu fondu, kas palīdzēja Afganistānas gaisa spēkiem veidot un uzturēt transporta un uzbrukuma helikopteru floti, kas ir būtiska cīņā pret dažādiem militāriem un teroristiskiem grupējumiem valsts iekšienē. Afganistānas izmantotie helikopteri pamatā ir Krievijas izcelsmes, un vēl 2015. gadā Krievija piegādāja Afganistānai papildu helikopterus (ASV sankcijas pret Krieviju radīja būtiskus ierobežojumus šī projekta attīstībai). Tāpat Krievija ir sniegusi arī cita veida atbalstu

Afganistānas stabilizācijā un ir paredzama tās militārās industrijas iesaiste Afganistānas bruņoto spēku nodrošināšanā arī nākotnē.

Krievija ieņem būtisku lomu Sīrijas pilsoņu karā, kur tā oficiāli pozicionē sevi kā leģitīmu atbalsta sniedzēju Sīrijas valdībai cīņā pret tā saukto "Islāma Valsti Sīrijā un Levantē" (ar kuru saistīti dažādi Rietumos notikušie terora akti), "Al Nusra" un citiem par teroristiskiem uzskatītajiem grupējumiem. Ar savu dalību Sīrijas pilsoņu karā uz salīdzinoši neizlēmīgākās Rietumvalstu reakcijas fona Krievija ir padarījusi sevi par neatņemamu šī konflikta potenciālā risinājuma daļu. Neskatoties uz atšķirīgajiem NATO dalībvalstu un Krievijas mērķiem, šī konflikta risināšanas ietvaros saglabājas potenciāls sadarbībai ar Krieviju, jo ir maz ticama tās atbalsta Sīrijas valdībai pārtraukšana, tāpat kā Sīrijas valdības spēku pilnīga sakāve. Bez tam ir jāņem vērā potenciāla neatkarīgas Krievijas atbalstītas Kurdistānas valsts izveide Irākas un, iespējams, arī Sīrijas ziemeļu daļā (šeit var atzīmēt kurdu pārstāvju delegācijas vizītēs Maskavā, kā arī kurdu pārstāvniecības atvēršanu Maskavā 2016. gada februārī). Tas savukārt nonāk kontrastā ar Turcijas strikto nostāju – kā 2015. gada jūnijā norādīja Turcijas prezidents R. T. Erdogans: "Mēs nekad nepieļausim valsts izveidi Sīrijas ziemeļos un mūsu dienvidos. Mēs turpināsim savu cīņu, neatkarīgi no tā, cik tas izmaksās."¹⁰⁹ Neatkarīgi no šī konflikta attīstības un NATO dalībvalstu un Krievijas mijiedarbības tajā, ir paredzami abpusēji ieguvumi terorisma risku mazināšanā līdz ar teroristisko grupējumu lomas un spēka mazināšanu un vienlaikus saskatāmi arī vienoti riski nerodot konflikta risinājumu.

Lai gan tuvākajā laikā nav paredzama NATO atgriešanās pie pilnvērtīga dialoga ar Krieviju, tomēr, ņemot vērā Krievijas militāro spēku un ietekmi ārpus tās robežām, dialogs gan NATO un Krievijas Padomes ietvaros, gan arī starp atsevišķām alianses dalībvalstīm un Krieviju turpināsies. Dialogs visticamāk norisināsies vienlaikus ar atturēšanas politiku pret Krieviju, tādējādi no sadarbības elementiem izolējot būtiskākos problēmjaucējumus, jo īpaši Ukrainas krīzi un alianses austrumu dalībvalstu aizsardzības stiprināšanu. Ārpus vispārējā politiskā dialoga par ieteicamu uzskatāma pakāpeniska attiecību veicināšana pārmērīgas bruņošanās novēršanas un incidentu tālākas attīstības risku mazināšanā. Tāpat arī kopīgu interešu reģionu stabilizēšanā un risku novēršanā tajos, īpaši kas attiecas uz Ukrainu, Moldovu, Kaukāza un Centrālāzijas valstīm. No šādas sadarbības ieguvējas var būt abas puses, neskatoties uz viedokļu atšķirībām noteiktos jautājumos. Bruņošanās un incidentu eskalācijas novēršanā nav paredzama jaunu mehānismu attīstība vai būtiska esošo instrumentu uzlabošana. Vēlams turpināt NATO militāro darbību caurskatāmību un to pašu aicināt darīt arī Krievijai. Izvairīšanās spējas no incidentiem, jo īpaši gaisā un jūrā, visticamāk uzlabosies vienīgi līdz ar abu pušu pielāgošanos faktiskajai situācijai – NATO spēku plašākai

¹⁰⁹ *Turkey's Erdogan says will 'never allow' Kurdish state: media*, Reuters, 27.06.2015, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey-kurds-idUSKBN0P70QB20150627>

klātbūtnēi Krievijas robežu tuvumā un Krievijas pretreakcijai, kas ietvers gan taktiska, gan stratēģiska līmeņa spēka demonstrācijas. Atsevišķs sadarbības potenciāls saskatāms arī terorisma risku mazināšanā – tiesa gan ne tiešā terorisma apkarošanā, bet gan sadarbībā vai vismaz netraucējošā līdzāspastāvēšanā un darbībā Afganistānas un Sīrijas un Irākas konfliktu risināšanā.

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Balstoties darbā veiktajā analizē, tiek izteikti sekojoši secinājumi un priekšlikumi Latvijas valsts institūcijām un attiecīgi NATO pozīciju attīstībai:

- NATO un Krievijas attiecības kopš Aukstā kara beigām ir izgājušas dažādus attīstības posmus, un pēc kopumā veiksmīga dialoga un sadarbības tās ir nonākušas faktiskā pretstatā. Attiecību dinamika liecina par skaidru attiecību cikliskumu spektrā starp sadarbību un konfliktiem, tāpēc var prognozēt atkārtotu pakāpenisku attiecību uzlabošanos un paplašināšanos. No vienas puses, attiecību uzlabošanās paredzama, Krievijai nemaz neveicot pasākumus ne Ukrainas, ne Gruzijas konfliktu risināšanā, ne citos būtiskos jautājumos: NATO visticamāk pieņems abās valstīs esošo situāciju par faktisku ilgtermiņa stāvokli (vienlaikus gan formāli uzturot pārmetumus Krievijai). No otras puses, paredzami Krievijas mēģinājumi pakāpeniski normalizēt attiecības kā ar Rietumiem kopumā, tā arī ar NATO, nevis risinot būtiskākās domstarpības, bet gan attīstot citus attiecību aspektus, piemēram, turpinot uzlabot attiecības ar Turciju, piedāvājot plašāku sadarbību Sīrijas konfliktā risināšanā, mazinot incidentu riskus pie NATO dalībvalstu robežām;

- Neskatoties uz NATO kopējo militāro pārākumu, Krievija ir un pārskatāmā nākotnē paliks militāri spēcīgākā NATO kaimiņvalsts un valsts ar vienu no lielākajiem kodolieroču arsenāliem pasaulē. Tas savukārt rada nepieciešamību īstenot līdzsvarotu un delikātu pieeju tai – līdzsvarotu līdzspastāvēšanu un atturēšanu. NATO un tās dalībvalstīm jācenšas delikāti aktīvā veidā nodrošināt visu dalībvalstu kolektīvo aizsardzību, vienlaikus neizprovocējot Krieviju uz jaunu reģionālu bruņošanās sacensību;

- 1997. gada pamatakts starp Krieviju un NATO visticamāk tiks saglabāts tā pašreizējā redakcijā, neskatoties uz lielākoties Krievijas nepieturēšanos pie tā un pamataкта neatbilstību aktuālajai drošības situācijai, ņemot vērā nelielās iespējas panākt vienošanos kā NATO iekšienē, tā arī ar Krieviju par jebkādu tā attīstību, tostarp labošanu un vienpusēju vai abpusēju atcelšanu. No Latvijas perspektīvas tas uzskatāms par atbilstošāko attīstības scenāriju, kas ne tikai neierobežos plānoto NATO papildspēku izvietojumu Latvijā, bet vienlaikus arī neradīs nesamērīgus bruņošanās riskus un attiecīgu reakciju no Krievijas;

- pamataktā definētā NATO apņemšanās jaunajās dalībvalstīs neizvietot papildus pastāvīgus būtiskus kaujas spēkus ir politiskas interpretācijas jautājums. No vienas puses, Baltijas valstīs un Polijā izvietojamie bataljona līmeņa kaujas spēki nav uzskatāmi par būtiskiem ne pamataкта veidošanas diskusiju kontekstā (apspriesti tikuši brigādes un pat divīzijas lieluma spēki), ne arī tie būtu uzskatāmi par būtiskiem spēkiem iepretim Krievijas militārajām pārspēkam reģionā, kurš tāds saglabāsies pārskatāmā nākotnē. Tajā pašā laikā lielākas NATO sabiedroto

klātbūtnes panākšana pašreizējā situācijā nav uzskatāma par augsti ticamu, un vienlaikus tā arī var neadekvāti saasināt Krievijas draudu uztveri;

- vēlams turpināt NATO un Krievijas Padomes darbu, lai kopīgas intereses jautājumu ietvaros NATO varētu skaidrot savu pozīciju kolektīvās aizsardzības spēju stiprināšanā tās austrumu dalībvalstīs, nostāju Ukrainas jautājumā, kā arī aicinātu Krieviju paaugstināt savu militāro darbību caurskatāmību. NATO pozīcijai dialogā ar Krieviju ir jābūt skaidrai, stingrai un vienotai, lai Krievija dialogu neuztvertu kā NATO vājuma izpausmi un vienlaikus attiecībās ar NATO dalībvalstīm nevarētu pielietot "skaldi un valdi" pieeju;

- tāpat ir nepieciešams sadarboties ar Krieviju citos kopīgas intereses jautājumos, vienlaikus saglabājot principiālu nostāju jautājumos ar atšķirīgu izpratni. Starp būtiskiem kopīgas intereses jautājumiem ir bruņošanās sacensības novēršana un incidentu eskalācijas risku mazināšana. Šajā jomā ir maz ticama jaunu vienošanos noslēgšana vai esošo mehānismu attīstība, tāpēc visticamāk pušu attiecības veidosies tikai praksē pielāgojoties vienai otras militārajām aktivitātēm. Ir vēlama arī sadarbība un delikāta pieeja potenciālu konfliktu attīstības novēršanai postpadomju telpā, kuru Krievija uzskata par izteiktu savu interešu zonu. Tāpat ieguvumi iespējami no vispārējas sadarbības terorisma risku mazināšanā, tiesa gan skaidri definējot sadarbības rāmi, lai tajā neietvertu Krievijas citu slēptu interešu īstenošanu;

- starptautiskajā publiskajā telpā ir vērojama Krievijas salīdzinoši efektīvāka publiskā diplomātija, pozicionējot NATO aktivitātes kā Krieviju apdraudošas un tādējādi arī NATO nepieturēšanos pie tās saistībām. Lai līdzsvarotu Krievijas publisko diplomātiju, kuras izpausmes pastiprināšanās sagaidāmas pēc NATO Varšavas samita 2016. gada jūlijā, nepieciešams uzlabot NATO un tās dalībvalstu publiskās diplomātijas vēstījumus, tostarp plašāk skaidrojot Krievijas nepieturēšanos pie 1997. gada pamataкта, skaidrojot Baltijas valstīs un Polijā izvietojamo sabiedroto spēku atbilstību 1997. gada pamataktam un to aizsardzības raksturu (tostarp būtu nepieciešams apsvērt iespēju publiskot pamataкта NATO sarunu vedēju piezīmes vai pašreizējos viedokļus par dokumenta strīdīgajiem elementiem) un Krievijas neproporcionālo bruņoto spēku apmēru reģionā. Perspektīvā nepieciešams palielināt NATO publiskajai diplomātijai veltāmos resursus, tās sasaisti ar NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centru (STRATCOM), kā arī uzlabot dalībvalstu vēstījumu saderību un koordināciju;

- Latvijai ir būtiski ne tikai panākt pēc iespējas ilgstošāku NATO sabiedroto spēku izvietojšanu tās teritorijā, bet arī atbalstīt pakāpenisku dialoga atjaunošanu ar Krieviju un dot ieguldījumu tā nostiprināšanā, īpaši izmantojot savu pieredzi attiecībās ar Centrālāzijas valstīm, Gruziju un Ukrainu. Šāda pieeja mazinās atsevišķu sabiedroto valstu, īpaši Vācijas, piesardzīgo attieksmi pret Baltijas valstu un Polijas aizsardzības stiprināšanas nepieciešamību ilgtermiņā.